

CYNGOR SIR YNYS MÔN <u>Templed Adroddiad Sgrwtini</u>	
Pwyllgor:	Pwyllgor Sgrwtini Partneriaeth ac Adfywio
Dyddiad:	9 Tachwedd 2021
Pwnc:	Strategaeth Hybu'r Gymraeg
Pwrpas yr Adroddiad:	Cynnig i'r Pwyllgor Sgrwtini ei fod yn argymhell cymeradwyo'r ddwy ddogfen gerbron i'r Pwyllgor Gwaith
Cadeirydd Sgrwtini:	Cynghorydd Gwilym O. Jones
Aelod(au) Portffolio:	Cynghorydd Ieuan Williams
Pennaeth Gwasanaeth:	Annwen Morgan Prif Weithredwr
Awdur yr Adroddiad:	Ffreuer Owen, Rheolwr Polisi a'r Gymraeg
Rhif Ffôn:	01248 752 561
E-bost:	ffreuerowen@ynysmon.gov.uk
Aelodau Lleol:	Amherthnasol

1 – Argymhelliad/Argymhellion

A1 – Gofynnir i'r Pwyllgor Sgrwtini argymhell i'r Pwyllgor Gwaith y dylid cymeradwyo cyhoeddi'r canlynol ar y wefan gorfforaethol:

- i. Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021: Adroddiad asesu (drafft).

A2 – Gofynnir i'r Pwyllgor Sgrwtini argymhell i'r Pwyllgor Gwaith y dylid cymeradwyo:

- ii. Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026 (drafft) ac awdurdodi'r swyddogion perthnasol, mewn ymgynghoriad â'r deilydd portffolio, i gwblhau unrhyw waith adolygu pellach i'r strategaeth ddrafft.

Rhesymau

Mae'n ofyniad statudol ar Gyngor Sir Ynys Môn (y Cyngor) i baratoi strategaeth hybu yn ymwneud â'r iaith Gymraeg. Diben strategaeth hybu yw amlinellu sut y mae'r Cyngor yn bwriadu mynd ati i hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith yn ehangach ar Ynys Môn. Rhaid iddi gynnwys targed ar gyfer cynyddu neu gynnal nifer siaradwyr Cymraeg yr ardal erbyn diwedd y cyfnod o bum mlynedd dan sylw.

Daeth cyfnod gweithredu strategaeth hybu gyntaf y Cyngor, Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021, i ben yn 2021. Mae awdur yr adroddiad, mewn ymgynghoriad ag aelodau Fforwm Iaith Ynys Môn, wedi bod yn gweithio'n fwriadus dros y misoedd diwethaf i gynhyrchu strategaeth hybu drafft newydd ar gyfer y cyfnod 2021-2026 (ii). Cynhaliwyd asesiad o'r strategaeth gyntaf (i) a gyfrannodd at y gwaith o baratoi'r strategaeth hybu drafft.

Prif her paratoi'r strategaeth hybu drafft yw'r diffyg data cyfredol am sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn. Paratowyd y ddogfen fel strategaeth interim i bontio'r cyfnod o ddiwedd 2021 hyd at gyhoeddi data'r Cyfrifiad yn llawn yn ystod 2023. Cynigir bod gwaith dadansoddi pellach yn cael ei gynnal bryd hynny i adolygu'r

strategaeth a sicrhau bod y targed ar gyfer cynyddu/cynnal nifer y siaradwyr Cymraeg yn addas.

Mae Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026 (drafft) yn adeiladu ar sylfeini'r strategaeth gyntaf ac yn mabwysiadu targed a meysydd blaenoriaeth sy'n gyson â'r strategaeth gyntaf. Mae hefyd yn cynnwys cynllun gweithredu ar gyfer y flwyddyn gyntaf. Bydd Fforwm Iaith Ynys Môn yn gyfrifol am fonitro cynnydd y cynllun gweithredu. Caiff adroddiad ar weithrediad y strategaeth hefyd ei gynnwys yn yr adroddiad blynyddol ar safonau'r Gymraeg a roddir gerbron y Pwyllgor Sgrwtini ym mis Mehefin.

Yn amodol ar dderbyn cydsyniad y Pwyllgor Sgrwtini, cynigir rhoi'r dogfennau sydd wedi eu hatodi gerbron y Pwyllgor Gwaith yn ystod ei gyfarfod ar 29 Tachwedd 2021. Bwriedir rhoi Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026 (drafft) gerbron y Cyngor llawn yn ystod ei gyfarfod ar 7 Rhagfyr 2021.

2 – Cyswilt efo Cynllun y Cyngor / Blaenoriaethau Corfforaethol Eraill

Mae Cynllun y Cyngor 2017-2022 yn cydnabod pwysigrwydd ein treftadaeth a'n diwylliant Cymraeg ac yn nodi bod diogelu'r iaith yn flaenoriaeth uchel i'r Cyngor. Mae'r Polisi Iaith Gymraeg yn adlewyrchu cyfrifoldeb y Cyngor i hyrwyddo'r iaith yn gymunedol, ac fel cyflogwr i ddenu a chadw siaradwyr Cymraeg i gynnal y safon uchel o wasanaethau.

Mae gweithredu cynllun hybu hefyd yn cyfrannu tuag at gyflawni sawl dyletswydd (statudol a pholisi) sydd wedi ei gosod ar y Cyngor. Yn benodol:

- Strategaeth genedlaethol Llywodraeth Cymru mewn perthynas â'r iaith, Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr
- Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015
- Fframwaith cenedlaethol Llywodraeth Cymru ar gyfer y sector iechyd a gofal, Mwy na geiriau
- Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg
- Polisi Strategol PS1 Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd Gwynedd a Môn

3 – Egwyddorion fel canllaw ar gyfer Sgrwtini

Er mwyn cynorthwyo Aelodau wrth graffu ar y pwnc:-

3.1 Yr effaith y mae'r eitem yn ei chael ar unigolion a chymunedau [ffocws ar y cwsmer/dinesydd]

3.2 Edrych ar effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd unrhyw newid arfaethedig – yn ariannol ac o ran ansawdd [ffocws ar werth]

3.3 Edrych ar unrhyw risgiau [ffocws ar risg]

3.4 Sgrwtini'n cymryd rôl rheoli perfformiad neu sicrhau ansawdd [ffocws ar berfformiad ac ansawdd]

3.5 Edrych ar gynlluniau a chynigion o safbwynt:

- Hirdymor
- Atal
- Integreiddio
- Cydweithio
- Cynnwys

[ffocws ar lesiant]

3.6 Effeithiau posibl y byddai'r penderfyniad hwn yn ei gael ar:

- y grwpiau a warchodir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010
- y rhai sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol yn eu bywydau (wrth wneud penderfyniadau strategol)
- y cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

[ffocws ar gydraddoldeb a'r Gymraeg]

4 - Cwestiynau Sgriwtini Allweddol

1. A oes unrhyw risgiau penodol sy'n peri pryder o ran sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn nad ydynt wedi eu crybwyll?
2. Beth yw'r prif heriau'r dyfodol o ran sefyllfa'r Gymraeg yn lleol?
3. Oes data ychwanegol a fyddai'n ychwanegu gwerth i'r dogfennau sydd gerbron?

5 – Cefndir / Cyd-destun

Derbyniodd y Cyngor hysbysiad cydymffurfio gan Gomisiynydd y Gymraeg ar 30 Medi 2015. Yn unol â safon hybu 145 mae'n ofynnol i'r Cyngor lunio a chyhoeddi strategaeth hybu pum mlynedd. Yn unol â safon hybu 146 mae'n ofynnol arnom i asesu gweithrediad y strategaeth ar ddiwedd y cyfnod pum mlynedd a chyhoeddi'r asesiad hwnnw ar ein gwefan.

6 – Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb [gan gynnwys effeithiau ar yr Iaith Gymraeg]**6.1 Yr effeithiau posibl ar y grwpiau a warchodir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010**

Un o brif ddibenion Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026 (drafft) yw amlinellu sut y mae'r Cyngor yn bwriadu mynd ati i greu cyfleoedd i siaradwyr Cymraeg ddefnyddio'r iaith mewn gwahanol gyd-destunau. Mae hyn yn berthnasol i holl siaradwyr Cymraeg Ynys Môn, yn cynnwys siaradwyr Cymraeg sy'n perthyn i'r grwpiau a warchodir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010.

6.2 Yr effeithiau posibl ar y rhai sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol yn eu bywydau (penderfyniadau strategol)

Gall diffyg gallu yn y Gymraeg greu anfantais economaidd-gymdeithasol trwy rwystro rhai unigolion rhag cael swyddi da yn lleol ac, mewn achosion eithriadol, effeithio'n andwyol ar gyfleoedd bywyd. Rhai o brif amcanion y strategaeth hybu yw cynyddu cyfraddau trosglwyddo a throchi iaith a chreu cyfleoedd i ddysgu'r iaith. Gall y cyfleoedd hyn yn eu tro effeithio'n gadarnhaol ar amgylchiadau economaidd-gymdeithasol rhai trigolion trwy gynnig cyfle iddynt ddatblygu sgiliau yn y Gymraeg ac ymgeisio am swyddi gwell ble mae gallu yn yr iaith yn fantais. Mae ymchwil yn dangos bod dwyieithrwydd yn gallu effeithio'n gadarnhaol ar ddatblygiad a chyrhaeddiad academaidd plant.

6.3 Yr effeithiau posibl ar y cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Diben y strategaeth hybu yw amlinellu sut y mae'r Cyngor mynd ati i hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith yn ehangach ar Ynys Môn. O'i gweithredu byddwn yn cynyddu cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith yn lleol ac yn cyfrannu tuag at darged Lywodraeth Cymru o filiwn o siaradwyr erbyn 2050. Bydd hyn yn sicrhau ein bod yn gweithredu'n unol ag egwyddorion craidd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, sef:

- ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru; a

- dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

7 – Goblygiadau Ariannol

Amherthnasol.

8 – Atodiadau

- i. Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021: Adroddiad asesu (drafft)
- ii. Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026 (drafft)

9 - Papurau Cefndir (cysylltwch ag awdur yr Adroddiad am unrhyw wybodaeth bellach os gwelwch yn dda):

- [Hysbysiad cydymffurfio dan Adran 44 Mesur y Gymraeg \(Cymru\) 2011](#)
- [Polisi Iaith Gymraeg](#)
- [Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021](#)

CYNGOR SIR
YNYS MÔN
ISLE OF ANGLESEY
COUNTY COUNCIL

POLISI A'R GYMRAEG

Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021: Adroddiad asesu

Ein hasesiad o'n strategaeth pum mlynedd gyntaf ar gyfer hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith ar Ynys Môn.

www.YnysMon.gov.uk

cyngormon

@cyngormon

Dyddiad cyhoeddi: [Dyddiad]

Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021: Adroddiad asesu

Trosolwg

Dyma asesiad Cyngor Sir Ynys Môn (y Cyngor) o'i strategaeth bum mlynedd gyntaf ar gyfer hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith Gymraeg ar Ynys Môn, Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021. Fe'i paratowyd yn unol â gofynion Atodlen 4 Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015.

Mwy o wybodaeth

Cyfeiriwch ymholiadau am y ddogfen hon at:

Ffreuer Owen

Rheolwr Polisi a'r Gymraeg

Cyngor Sir Ynys Môn

Swyddfa'r Sir

Llangefni

LL77 7TW

Ffôn: 01248 75 00 57

E-bost: FfreuerOwen@ynysmon.gov.uk

Copïau ychwanegol

Mae copi o'r ddogfen hon ar gael ar wefan y Cyngor yn ynysmon.gov.uk. Gallwch hefyd dderbyn y ddogfen mewn fformatau eraill ar gais gan ddefnyddio'r manylion cyswllt uchod.

Dogfennau cysylltiedig

Hysbysiad cydymffurfio dan Adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011; Polisi Iaith Gymraeg; Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021; Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026. I gyd ar gael ar wefan y Cyngor yn ynysmon.gov.uk/cy/Cyngor/Safonau-iaith-Gymraeg/iaith.

Cynnwys

1.	Rhagair y deilydd portffolio	1
2.	Cyflwyniad a chyd-destun.....	2
3.	Gweithredu'r strategaeth	5
4.	Adroddiad cynnydd blwyddyn un	8
5.	Adroddiad cynnydd blwyddyn dau	11
6.	Adroddiad cynnydd blwyddyn tri	13
7.	Adroddiad cynnydd blwyddyn pedwar	16
8.	Adroddiad cynnydd blwyddyn pump	18
9.	Casgliad.....	19
10.	Atodiad: Nifer y siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn	21

1. Rhagair y deilydd portffolio

Mae'n bleser cyhoeddi ein hasesiad o'n strategaeth bum mlynedd gyntaf ar gyfer hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith ar Ynys Môn. Mae'r ddogfen hon yn crynhoi'r holl waith a gyflawnwyd gennym a'n partneriaid mewn perthynas â'r strategaeth rhwng 2016 a 2021. Er bod gennym hanes hir o ddarparu gwasanaethau Cymraeg o safon i'n trigolion, mae paratoi a gweithredu strategaeth o'r fath yn ofyniad newydd a heriol ar y Cyngor. Hoffwn ddiolch i'n swyddogion a'n partneriaid am eu hymdrechion dros y bum mlynedd ddiwethaf. Mae'r asesiad hwn yn gyfle i gydnabod yr holl waith caled sydd wedi digwydd i geisio gwireddu gweledigaeth ein strategaeth.

Pan gyhoeddodd ein strategaeth yn 2016, penderfynom gynnwys targed uchelgeisiol, ond realistig, ar gyfer gwyrddio'r cwmp yn nifer y siaradwyr Cymraeg yr ynys o 60.1% o'r boblogaeth yn 2011 i 57.2% yn 2011. Ni fyddwn yn gwybod â sicrwydd faint yn union o siaradwyr Cymraeg sydd yma hyd nes i ddata'r cyfrifiad diweddaraf gael ei chyhoeddi yn 2022 a 2023. Mae pwyslais yr asesiad hwn felly ar yr hyn a gyflawnom yn ystod cyfod y strategaeth er mwyn cynyddu defnydd a chyfleoedd i ddefnyddio'r iaith.

Er bod cymaint o waith arbennig wedi digwydd o ganlyniad i weithredu'r strategaeth, byddai'n esgeulus peidio cyfeirio at effaith y pandemig coronaferiws ar ein hymdrechion. Mae ymddangos yn anochel y bydd effaith ar ddemograffeg ein cymunedau o ganlyniad i'r argyfwng. Yn bennaf oherwydd ffyniant y farchnad dai yn ystod 2020 a 2021 a gweithio o bell sy'n caniatáu adleoli o ardaloedd trefol i ardaloedd gwledig ac arfordirol. Mae mewnfudo wedi bod yn her hanesyddol i ffyniant y Gymraeg ar Ynys Môn ac mae angen i ni fod yn realistig a pharatoi ar gyfer newid pellach a dyfnach yn nymaeg ieithyddol rhai cymunedau.

Effeithiodd gyfyngiadau'r pandemig hefyd ar gyfleoedd i siaradwyr a dysgwyr Cymraeg ddefnyddio'r iaith gyda'i gilydd yn y gwaith ac yn gymdeithasol. Ein gobaith yw y bydd gweithgarwch trwy gyfrwng y Gymraeg yn ail-ddechrau gydag awydd a brwdfrydedd newydd wedi i ni oroesi'r cyfnod heriol hwn. Mae'r pandemig wedi golygu bod rhaid i ni feddwl am ffyrdd newydd a dyfeisgar o ddefnyddio a hyrwyddo'r iaith a byddwn yn parhau i fanteisio ar y datblygiadau hyn wrth i ni symud i weithredu ein strategaeth newydd, Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026.

Er bod cyd-destun ein gwaith wedi newid yn syfrdanol ers cyhoeddi ein strategaeth gyntaf, mae ein blaenoriaethau yn parhau'r un fath. Trwy gydweithio i greu mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith ar Ynys Môn ei nod yw gwyrddio'r cwmp yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2011 a chyfrannu'n gadarnhaol at darged cenedlaethol Llywodraeth Cymru o filiwn o siaradwyr erbyn 2050.

[Llofnod]

Cynghorydd Ieuan Williams, Dirprwy Arweinydd y Cyngor

Deilydd Portffolio – Trawsnewid Gwasanaeth a'r Iaith Gymraeg

[Mis] 2021

2. Cyflwyniad a chyd-destun

Gofynion y safonau hybu

Mae llunio strategaeth pum mlynedd i hybu'r Gymraeg ar Ynys Môn yn ofyniad statudol a strategol sy'n deillio o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Yn ogystal â rhoi statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru, sefydlodd Mesur y Gymraeg rôl Comisiynydd y Gymraeg sydd ag awdurdod i osod safonau ymddygiad sy'n ymwneud â defnyddio'r iaith ar ystod o sefydliadau.

Derbyniodd y Cyngor hysbysiad cydymffurfio gan Gomisiynydd y Gymraeg ar 30 Medi 2015. Dyma'r ddogfen sy'n amlinellu'r 160 o safonau y mae'n rhaid i ni gwrdd â nhw.¹

Mae'r safonau hybu yn ddsbarth neilltuol o safonau sydd wedi eu gosod ar awdurdodau lleol a'r parciau cenedlaethol gyda'r bwriad o roi ffocws strategol ar gynyddu neu gynnal nifer y siaradwyr Cymraeg mewn ardal benodol. Safon 145 sy'n gosod gofyniad arnom i baratoi strategaeth pum mlynedd yn esbonio sut yr ydym yn bwriadu mynd ati i hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith ar Ynys Môn:

Safon 145

Rhaid ichi lunio, a chyhoeddi ar eich gwefan, strategaeth 5 mlynedd sy'n esbonio sut yr ydych yn bwriadu mynd ati i hybu'r Gymraeg ac i hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn ehangach yn eich ardal; a rhaid i'r strategaeth gynnwys (ymysg pethau eraill)—

- (a) targed (yn nhermau canran y siaradwyr yn eich ardal) ar gyfer cynyddu neu gynnal nifer y siaradwyr Cymraeg yn eich ardal erbyn diwedd y cyfnod o 5 mlynedd o dan sylw, a
- (b) datganiad sy'n esbonio sut yr ydych yn bwriadu cyrraedd y targed hwnnw;

a rhaid ichi adolygu'r strategaeth a chyhoeddi fersiwn ddiwygiedig ohoni ar eich gwefan o fewn 5 mlynedd i ddyddiad cyhoeddi'r strategaeth (neu i ddyddiad cyhoeddi fersiwn ddiwygiedig ohoni).

Diwrnod gosod: 30 Mawrth 2016

Cafodd ein strategaeth pum mlynedd gyntaf, Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021², ei chymeradwyo gan y Cyngor llawn ar 27 Medi 2016. Daeth cyfnod ei gweithredu i ben ar ddiwedd mis Medi 2021.

¹ Comisiynydd y Gymraeg, Hysbysiad cydymffurfio dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, ar gael yn comisiynyddygybraeg.cymru.

² Cyngor Sir Ynys Môn, Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

O dan safon hybu 146 mae'n ofynnol arnom gynnal a chyhoeddi asesiad o gyflawniad y strategaeth ar ddiwedd y cyfnod pum mlynedd dan sylw. Y ddogfen hon yw ein hasesiad o Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021 yn unol â gofynion y safon:

Safon 146

Bum mlynedd ar ôl cyhoeddi strategaeth yn unol â safon 145 rhaid ichi—

- (a) asesu i ba raddau yr ydych wedi dilyn y strategaeth honno ac wedi cyrraedd y targed a osodwyd ganddi, a
- (b) cyhoeddi'r asesiad ar eich gwefan, gan sicrhau ei fod yn cynnwys yr wybodaeth a ganlyn—
 - (i) nifer y siaradwyr Cymraeg yn eich ardal, ac oedran y siaradwyr hynny;
 - (ii) rhestr o'r gweithgareddau a drefnwyd gennych neu a ariannwyd gennych yn ystod y 5 mlynedd flaenorol er mwyn hybu defnyddio'r Gymraeg.

Diwrnod gosod: 30 Mawrth 2016

Cyd-destun polisi

Cafodd y strategaeth ei gweithredu'n gyfochrog â sawl ymrwymiad polisi arall i gyd â'r nod o warchod neu gynyddu defnydd o'r Gymraeg yn ein hardal. Mae Cynllun y Cyngor 2017-2022³ yn nodi bod diogelu'r iaith yn flaenoriaeth uchel i ni ac mae ein Polisi Iaith Gymraeg⁴ yn adlewyrchu ein cyfrifoldeb i hyrwyddo'r iaith wrth ddarparu gwasanaethau ac o fewn ein gweinyddiaeth.

Trwy weithredu'r strategaeth cyfrannom at wireddu gweledigaeth genedlaethol Llywodraeth Cymru, Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr, a chyflawni un o nodau llesiant Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 sef, 'Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu'. Gosodwyd ddisgwyliadau arnom i ddarparu gwasanaethau gofal a chymdeithasol drwy gyfrwng y Gymraeg ac i wneud 'cynnig rhagweithiol' i ddefnyddwyr ein gwasanaethau fel rhan o fframwaith cenedlaethol Llywodraeth Cymru, Mwy na geiriau.⁵

Mae polisi cynllunio cenedlaethol yn cynghori y dylid rhoi ystyriaeth benodol i gymunedau lle mae defnyddio'r Gymraeg yn rhan naturiol o fywyd bob dydd wrth wneud penderfyniadau a llunio polisiâu'n ymwneud â defnydd tir. Fe wnaethom hynny drwy weithredu'n unol â Pholisi Strategol PS1 (Iaith Gymraeg a Diwylliant Cymreig) a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy sy'n gysylltiedig â'n Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd gyda Chyngor Gwynedd.

³ Cyngor Sir Ynys Môn, Cynllun 2017-2022, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

⁴ Cyngor Sir Ynys Môn, Polisi Iaith Gymraeg, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

⁵ Llywodraeth Cymru, Mwy na geiriau: Fframwaith Strategol ar gyfer Gwasanaethau Cymraeg mewn lechyd, Gwasanaethau Cymdeithasol a Gofal Cymdeithasol, ar gael yn wales.nhs.uk.

Roedd gweithredu'r strategaeth hefyd yn cyd-redeg â chyflawni ein Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg (CSGA), ein Polisi Iaith Gymraeg Ysgolion a fframwaith cenedlaethol y Siarter Iaith.

Draft

3. Gweithredu'r strategaeth

Cydweithiom yn fwriadus gyda Fforwm Iaith Ynys Môn i gynhyrchu'r strategaeth. Seiliom darged y strategaeth ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg ar waith ymchwil a phroffilio demograffeg a sefyllfa'r Gymraeg yn lleol. Roeddem o'r farn bod gosod targed i gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg yr ardal o 325 yn fan cychwyn realistig a chyraeddadwy. Byddai cyflawni'r targed hwn yn golygu gwyrddroi'r cwmp yn nifer y siaradwyr rhwng cyfrifiad 2001 a chyfrifiad 2011.

Y fforwm oedd hefyd yn gyfrifol am adnabod blaenoriaethau'r strategaeth. Cawsant eu pennu fel eu bod yn gyson â themâu strategol Llywodraeth Cymru mewn perthynas â'r Gymraeg ar y pryd, sef themâu iaith fyw, iaith byw: Strategaeth y Gymraeg 2012-17⁶. Penderfynom ganolbwyntio ar lai o flaenoriaethau er mwyn targedu ein hymdrechion a sicrhau ein bod yn gwneud gwahaniaeth. Y mesydd blaenoriaeth a bennwyd gennym oedd:

1. Plant, pobl ifanc a'r teulu
2. Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith
3. Y gymuned

I gyd-fynd â phob maes blaenoriaeth, fe wnaethom adnabod:

- nodau perthnasol,
- y canlyniad yr oeddem yn ddymuno ei weld, a
- dangosyddion ar gyfer mesur cynnydd.

Roedd hyn yn golygu adnabod gwaelodlin o waith proffilio ieithyddol yr ardal a chynllunio cynnydd yn strategol. Defnyddiom ddata perthnasol yn ein meddiant i ddarparu dangosyddion er mwyn mesur cynnydd a'n harwain at adnabod camau gweithredu ar gyfer blwyddyn gyntaf y strategaeth, i'w hadolygu'n flynyddol.

Defnyddiom fframwaith dadansoddi PESTLE er mwyn adnabod risgiau a chyfleoedd ffactorau gwleidyddol, economaidd, cymdeithasol, technolegol ac amgylcheddol perthnasol wrth benderfynu ar flaenoriaethau'r cynlluniau gweithredu. Roedd pob cynllun gweithredu yn cynnwys nodau ac amcanion yn gysylltiedig â'r tri maes blaenoriaeth ynghyd â manylion prosiectau penodol i ni a'n partneriaid gyflawni yn ystod y cyfnod.

Bu'r fforwm yn gyfrifol am fonitro cynnydd y cynlluniau gweithredu blynyddol ac fel rhan o'r cylch gorchwyl roedd gofyn i ni adrodd yn ôl i'r fforwm ar gynnydd yn erbyn targedau'r strategaeth. Ar ddiwedd pob cyfnod rhoddodd y fforwm statws RAG coch, melyn neu wyrdd i gynydd y gwaith. Roedd y fforwm hefyd yn gyfrwng ar gyfer adnabod prosiectau blynyddol ar gyfer cydweithio gyda'r aelodau, gan gynnwys ein hadrannau gwasanaeth. Ymgorfforwyd manylion y prosiectau hyn yn ein cynlluniau gweithredu.

Ar ddiwedd pob blwyddyn casglom gofnod o'r holl weithgarwch a ddigwyddodd yn ystod y cyfnod o ganlyniad i weithredu'r strategaeth. Y cofnodion hyn yn bennaf sy'n

⁶ Llywodraeth Cymru, iaith fyw, iaith byw: Strategaeth y Gymraeg 2021-17, ar gael yn llyw.cymru.

ffurfio sail ein hasesiad. Mae adran pedwar yr adroddiad yn crynhoi deilliannau pob un o'r cynlluniau gweithredu, ynghyd â manylion y gweithgareddau a drefnwyd neu a ariannwyd gennym er mwyn hybu defnyddio'r Gymraeg yn ystod cyfnod gweithredu'r strategaeth.

Ffocws y strategaeth

Ar gyfer pob un o'r meysydd blaenoriaeth fe wnaethom adnabod nodau, y canlyniadau y dymunom eu gweld o weithredu'r strategaeth, a'r dangosyddion y byddem yn eu defnyddio i fesur ein cynnydd:

Maes blaenoriaeth un: Plant, pobl ifanc a'r teulu

Mae maes blaenoriaeth cyntaf y Strategaeth Iaith yn canolbwyntio ar blant a phobl ifanc a'r teulu gan fod trosglwyddiad iaith o un genhedlaeth i'r llall, ynghyd ag addysg yn cael eu hystyried yn ddau o'r meysydd pwysicaf o ran cynllunio ieithyddol. Mae ffocws y strategaeth yn ogystal ar sicrhau cyfleon i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol.

Nod

- Cynnydd yn nifer y teuluoedd lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith gyda'r plant gyda chynnydd yn y cyfleon a'r gefnogaeth i'w defnyddio'n gymdeithasol a sicrhau cynnydd.
- Sicrhau fod pob plentyn yn cael yr hawl i fod yn gwbl ddwyieithog erbyn cyrraedd 16 oed
- Cynyddu'r capasiti a'r defnydd o'r Gymraeg fel cyfrwng cyfathrebu a dysgu ymysg plant a phobl ifanc mewn addysg a thrwy weithgareddau cymdeithasol.

Y canlyniad a ddymunir

- Cynnydd yn nifer y plant a phobl ifanc sy'n defnyddio'r iaith bob dydd yn yr ysgol ac yn gymdeithasol.
- Cynnydd yn nifer y teuluoedd sy'n defnyddio'r Gymraeg fel prif iaith gyda'u plant.

Dangosyddion

- 100% Ysgolion wedi nodi yn eu Cynlluniau Datblygu eu bod yn rhoi blaenoriaeth i'r Gymraeg a'r Siarter Iaith ac yn gwneud cynnydd.
- % isaf sy'n derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf ym mis Mai 2017:
 - Cyfnod Sylfaen 76%
 - CA2 76%
 - CA3 68%
 - CA4 66%
- Sicrhau cynnydd o 10% (ar sail cohort y flwyddyn) mewn 3 blynedd o ran y disgyblion sy'n astudio Cymraeg iaith gyntaf, a chynnydd pellach o 5% erbyn 2022.
- Sicrhau cynnydd o 5% yn nifer y dysgwyr sy'n astudio o leiaf 5 pwnc arall heblaw'r Gymraeg trwy gyfrwng y Gymraeg ar lefel TGAU erbyn 2020, a chynnydd pellach o 5% erbyn 2022.
- Cynnydd o 5% yn nifer y dysgwyr 16-19 oed sy'n astudio cyrsiau addysg bellach trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog erbyn 2020.
- Cynnydd yn nifer y plant sy'n cymryd rhan yn y gwersi nofio cyfrwng Cymraeg.
- Nifer o weithgareddau chwaraeon a hamdden sy'n prif lifo'r Gymraeg.

Maes blaenoriaeth dau: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

<p>Mae ail faes blaenoriaeth y Strategaeth Iaith yn canolbwyntio ar y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith. Yr amcan yma yw adnabod cyfleoedd i gynllunio'n fwiadus i brif-lifo'r Gymraeg yn naturiol i'r meysydd blaenoriaeth hyn.</p>	<p>Nod Hybu a chynyddu argaeledd gwasanaethau Cymraeg, cynyddu cyfleoedd/disgwyliadau i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle a chydweithio i adnabod cyfleoedd i brif-lifo'r iaith i ddatblygiadau a gweithgareddau.</p>	<p>Y canlyniad a ddymunir</p> <ul style="list-style-type: none"> Cynydd yn y defnydd o'r Gymraeg fel iaith weinyddol y Cyngor Sir. Cynydd ym mhroffil y Gymraeg fel sbardun ar gyfer newid gan Gyngor Sir Ynys Môn a Chynghorau Tref a Chymuned.
	<p>Dangosydd</p> <ul style="list-style-type: none"> Cynydd yn y defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth y Cyngor Sir fel iaith lafar a/neu ysgrifenedig. 100% o asesiadau o'r effaith ar yr iaith yn cael eu cynnal ar gyfer unrhyw ddatblygiadau tai, economaidd/busnes. 	<ul style="list-style-type: none"> Nifer y polisïau iaith gan ddatblygwyr ac effaith. gweithredu'r polisi mewn * mis % cynnydd yn nifer y rhai sy'n dilyn cyrsiau dysgu Cymraeg Nifer y rhai sy'n dilyn cyrsiau dysgu Cymraeg. Cynydd yn y gwaith i bobl leol yn y datblygiadau mawr.

Maes blaenoriaeth tri: Y gymuned

<p>Mae trydydd maes blaenoriaeth y Strategaeth Iaith yn canolbwyntio ar hyrwyddo'r Gymraeg ar lefel cymunedol.</p>	<p>Nod Hyrwyddo a marchnata gwerth a phwysigrwydd y Gymraeg Hyrwyddo ac adnabod cyfleoedd i gryfhau'r Gymraeg o fewn y cymunedau ac adnabod bylchau mewn darpariaeth.</p>	<p>Y canlyniad a ddymunir Cynnal y wardiau lle mae 70% o'r boblogaeth sy'n siarad Cymraeg a chynyddu canrannau gweddill y wardiau eraill.</p>
	<p>Dangosyddion</p> <ul style="list-style-type: none"> Cynydd yn y wardiau sydd â dros 70% yn siarad Cymraeg. Cynydd yn y wardiau sydd â dros 50% yn siarad Cymraeg. Nifer y gweithgareddau a gynhelir i gymhathu dysgwyr y Gymraeg. Nifer y dosbarthiadau Cymraeg yn y gymuned neu Gymraeg i'r teulu. Cynydd yn y nifer sy'n cymryd rhan mewn gweithgareddau gwirfoddoli cyfrwng Cymraeg. Cynydd yn y defnydd o'r ap cyfieithu 	<ul style="list-style-type: none"> Cynydd yn nifer y cyfarfodydd o fewn y Cyngor Sir a gynhelir trwy gyfrwng y Gymraeg. Nifer yr ymweliadau i'r safle we sy'n hysbysebu gweithgareddau cyfrwng Cymraeg. Nifer datblygiadau sy'n cyd-fynd gyda pholisïau'r Cynllun Datblygu Lleol. Nifer o dai gwag ar yr ynys sy'n dod yn ôl i ddefnydd fel tai parhaol. Nifer pecynnau croeso a ddosbarthwyd i fewnfudwyr/a lawrlwythwyd.

4. Adroddiad cynnydd blwyddyn un

Ar ddiwedd blwyddyn gyntaf y strategaeth, rhoddwyd statws o felyn i gynnydd gwaith y cynllun gweithredu.

Mae'r canlynol yn crynhoi deilliannau'r cynllun gweithredu yn erbyn bob maes blaenoriaeth ar ddiwedd blwyddyn academaidd 2016/17.

Maes blaenoriaeth un: Plant, pobl ifanc a'r teulu

- 250 o rieni wedi nodi eu bod yn gweithio ar newid eu harferion iaith yn y cartref.
- 500 o sgysiau wedi eu cynnal gan Menter Iaith Môn â rhieni am fanteision dwyieithrwydd i'w plant.
- Sesiynau wedi eu cynnal gan Menter Iaith Môn mewn 10 o leoliadau gofal plant am fanteision defnyddio'r Gymraeg gyda phlant.
- Deunydd hyrwyddo'r Gymraeg wedi ei ddsbarthu gan Fenter Iaith Môn i bob Cylch Meithrin a Chylch Ti a Fi yn yr ardal.
- Polisi Iaith Gymraeg Ysgolion wedi ei ddiwygio a'i fabwysiadu gan bob ysgol dan reolaeth y Cyngor.
- Pob ysgol ond un wedi cyrraedd statws efydd y Siarter Iaith.
- Pob ysgol yn rhoi blaenoriaeth i ddatblygu'r Gymraeg yn eu cynlluniau datblygu ysgolion gyda GwE yn gwirio cynnydd.
- 15 o gymorthyddion dosbarth wedi derbyn hyfforddiant golywi iaith, gan gynnwys hyfforddiant trochi iaith dwys i gymorthyddion mewn tair ysgol gynradd fydd yn bwydo i Ysgol Cybi, Caerdybi (ysgol yr unfed ganrif ar hugain newydd cyfrwng Cymraeg) ym mis Medi 2017.
- Cyrsiau Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-orllewin wedi eu hyrwyddo'n eang (y wasg, cyfryngau cymdeithasol, ysgolion) a darpariaeth y cyrsiau wedi mynd tu hwnt i'r targed cenedlaethol. Hyfforddiant wedi'i ddarparu'n llwyddiannus hefyd i swyddogion y Cyngor.
- 550[555] o ddisgyblion cyfnod sylfaen (o gyfanswm o 763) wedi derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf, sef 9% yn fwy na'r targed. 480 o ddisgyblion cyfnod allweddol dau (o gyfanswm o allan o 619[677]) wedi derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf. Canlyniadau lefelau Cymraeg ar ddiwedd y flwyddyn:
 - Cyfnod sylfaen: 85.6% D5+ [90.3%]
 - Cyfnod allweddol 2: 83.33% [88.3%]
 - Cyfnod allweddol 3: 88.8% [Lefel 5+95%]
[Lefel 6+72.6%]
- 63.7% o ddisgyblion uwchradd wedi sefyll arholiadau Cymraeg iaith gyntaf.
- £486,000 i ddatblygu'r gweithlu i gefnogi'r Gymraeg mewn addysg wedi ei ddsbarthu i GwE.
- 100% o ysgolion newydd wedi eu dynodi'n ysgolion cyfrwng Cymraeg.
- 80% o wersi nofio wedi eu cynnal yn Gymraeg a hyfforddiant i gefnogi hyfforddwyr nofio wedi ei ddarparu'n llwyddiannus.
- Seminar ar ofynion safonau'r Gymraeg wedi ei gynnal ar gyfer 38 o swyddogion y gwasanaeth leuenctid.

- 3 swyddog ieuenctid llawn-amser wedi derbyn hyfforddiant codi hyder yn y Gymraeg.
- Pob clwb ieuenctid wedi paratoi cynllun gweithredu.
- Aelodaeth yr Urdd ar ei uchaf erioed (3,000 o aelodau) yn dilyn ymgyrch cyfryngau cymdeithasol lwyddiannus.
- Aelwyd yr Urdd newydd wedi ei sefydlu yn Ysgol Uwchradd Caergybi sy'n cyfarfod yn wythnosol ac yn annog aelodau i ddefnyddio'r Gymraeg wrth gymdeithasu.

Maes blaenoriaeth dau: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

- Rhaglen dreigl wedi'i sefydlu i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth y Cyngor.
- Gwaith dwys wedi ei gynnal gyda swyddogion yr adran Tai fel cam cyntaf y rhaglen dreigl. Rhannwyd holiadur i sefydlu gwaelodlin defnydd iaith ymysg swyddogion ac, yn dilyn dadansoddi'r canlyniadau, paratowyd cynllun gweithredu ar gyfer yr adran.
- Rhwydwaith o bencampwyr iaith wedi'u hadnabod o fewn yr adran Tai er mwyn perchnogi'r rhaglen dreigl a chreu cyfleoedd anffurfiol i swyddogion glywed ac ymarfer y Gymraeg yn y gwaith.
- Cyfarfodydd rheolaidd wedi eu cynnal er mwyn cefnogi'r pencampwyr iaith.
- Adnoddau wedi eu paratoi a'u rhannu er mwyn cefnogi'r pencampwyr iaith, yn cynnwys banc o dermau'n ymwneud â'r maes Tai, adnoddau iaith gwaith ac arweiniad ar ddefnyddio meddalwedd geiriadur a gwirio sillafu CysGair a Cysill.
- Pecyn cynhwysfawr o hyfforddiant wedi ei ddarparu i swyddogion yn cynnwys ymwybyddiaeth iaith, datblygu sgiliau a gloywi iaith, cadeirio cyfarfodydd dwyieithog, ac ar safonau'r Gymraeg a'r cynnig rhagweithiol.
- Cynllun gweithredu wedi ei baratoi gan y gwasanaethau Cymdeithasol mewn perthynas â fframwaith Llywodraeth Cymru, Mwy na geiriau.
- Gwaith i godi ymwybyddiaeth o'r cynnig rhagweithiol wedi ei gynnal drwy raglenni hyfforddi ac anwytho swyddogion gwasanaethau Cymdeithasol.
- Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr wedi penodi tiwtor iaith llawn amser o fis Ionawr 2017.

Maes blaenoriaeth tri: Y gymuned

- Gwefan gorfforaethol y Cyngor wedi ei hadnewyddu i geisio denu unigolion yn ôl i Ynys Môn i weithio.
- Pecynnau croeso ar gyfer Ynys Môn wedi'u comisiynu a threfniadau mewn lle gan Menter Iaith Môn i'w dosbarthu i'r gynulleidfa darged.
- Gwirfoddolwyr wedi cyfrannu at baratoadau Eisteddfod Genedlaethol Ynys Môn 2017.

- Cyfrifoldeb am ddeunydd marchnata'r canolfannau hamdden wedi ei drosglwyddo i Swyddog Marchnata a Recriwtio er mwyn sicrhau bod gwasanaethau'n cael eu marchnata'n ddwyieithog.
- Cynnydd tuag at sicrhau bod holl beiriannau hunanwasanaeth y canolfannau hamdden gweithredu'n ddwyieithog.
- Sgôp dechreuol ar gyfer y Canllaw Cynllunio Atodol wedi ei baratoi ar gyfer archwiliad cyhoeddus o'r Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd.
- 91 o dai gwag tymor hir o fwy na 6 mis wedi dod yn ôl i ddefnydd.
- Cyflenwad o 19 o dai Cyngor wedi ei hychwanegu i stoc tai Ynys Môn.
- 10 ty fforddiadwy wedi eu marchnata ar safle Tai Teg.

Draft

5. Adroddiad cynnydd blwyddyn dau

Ar ddiwedd ail flwyddyn y strategaeth, rhoddwyd statws o felyn i gynnydd gwaith y cynllun gweithredu.

Mae'r canlynol yn crynhoi deilliannau'r cynllun gweithredu yn erbyn bob maes blaenoriaeth ar ddiwedd blwyddyn academaidd 2017/18.

Maes blaenoriaeth un: Plant, pobl ifanc a'r teulu

- 70% o ysgolion wedi cyrraedd statws arian y Siarter Iaith.
- 88.3% o ddisgyblion cyfnod sylfaen wedi derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf, sef gynnydd o 15.6% ers 2017.
- Cynnydd o 10% mewn defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn ôl data holiaduron gwe iaith.
- Pob ysgol yn cynllunio ac yn gweithredu'n addas ar gyfer anghenion ieithyddol.
- Adroddiadau Estyn yn nodi bod bron bob un ysgol sy'n cael eu harolygu yn gwneud cynnydd da i hyrwyddo'r Gymraeg a Chymreictod.
- Cynlluniau'n deillio o arian grant datblygu'r gweithlu wedi'u gwireddu ac wedi cael effaith ar hyrwyddo gweith trosglwyddo'r Gymraeg yng nhalgylch Caergybi.
- Cydlynnydd wedi ei benodi i fonitro cynnydd darpariaeth cyfrwng Cymraeg Ysgol Cybi a sicrhau bod anghenion staff dysgu yn cael eu hadnabod.
- Isafswm o 200 o sesiynau (pum sesiwn yr wythnos) ar gyfer rhieni wedi eu cynnal gan Menter Iaith Môn am fanteision dwyieithrwydd i'w plant.
- 150 o deuluoedd cymysg eu hiaith wedi eu targedu gan Menter Iaith Môn â sylw un-i-un ac adnoddau am fanteision dwyieithrwydd.
- Gweithrediad cynlluniau gweithredu clybiau ieuenctid wedi ei arsylwi gan bum swyddog ardal y gwasanaeth Ieuenctid.

Maes blaenoriaeth dau: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

- 100% o staff newydd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr yn derbyn sesiwn gynefino ar ofynion safonau'r Gymraeg a fframwaith Mwy na geiriau.
- Gwaith dwys yn parhau gyda'r gwasanaeth Tai fel rhan o'r rhaglen dreigl i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth y Cyngor.
- Rhaglen dreigl wedi ei hystyngi i adrannau gwasanaeth Hamdden a Gwachod y Cyhoedd. Gwaelodlin defnydd iaith wedi ei sefydlu a chynlliau gweithredu wedi eu paratoi ar gyfer y ddwy adran.
- Pecyn cynhwysfawr o hyfforddiant wedi ei ddarparu i swyddogion yn cynnwys ymwybyddiaeth iaith, datblygu sgiliau a gloywi iaith, cadeirio cyfarfodydd dwyieithog, ac ar safonau'r Gymraeg a'r cynnig rhagweithiol.
- Pencampwyr iaith wedi eu hadnabod mewn tri chyngor tref a chymuned.
- Targedau'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Cenedlaethol ar gyfer Ynys Môn wedi eu cyflawni.

- Crynodeb o ofynion safonau'r Gymraeg a fframwaith Mwy na Geiriau wedi ei baratoi ar gyfer swyddogion Uned Ddarparu y gwasanaethau Cymdeithasol.

Maes blaenoriaeth tri: Y gymuned

- Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn wedi ei fabwysiadu.
- Gwaith adeiladu 30 o dai cyngor newydd wedi dechrau.
- 60 o dai gwag tymor hir o fwy na 6 mis wedi dod yn ôl i ddefnydd.

Draft

6. Adroddiad cynnydd blwyddyn tri

Ar ddiwedd trydydd blwyddyn y strategaeth, rhoddwyd statws o felyn i gynnydd gwaith y cynllun gweithredu.

Mae'r canlynol yn crynhoi deilliannau'r cynllun gweithredu yn erbyn bob maes blaenoriaeth ar ddiwedd y flwyddyn academaidd 2018/19.

Maes blaenoriaeth un: Plant, pobl ifanc a'r teulu

- 87.5% o ddisgyblion cyfnod sylfaen wedi derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf. Amlygodd ddata cenedlaethol bod gostyngiad cyffredinol wedi bod yn nifer y disgyblion cynradd a dderbyniodd asesiad o'r fath o gymharu â blynyddoedd blaenorol. Y prif reswm am hyn oedd newid i ddeilliannau iaith newydd, heriol, fel rhan o fframwaith asesu'r cyfnod sylfaen. Adlewyrchwyd y gostyngiad cenedlaethol yng nghanlyniadau Ynys Môn.
- Yn 81% o'r ysgolion sydd yn asesu trwy gyfrwng y Gymraeg dangosodd y data gynnydd da rhwng yr asesiad ar fynediad i'r ysgol a'r asesiad ar diwedd y cyfnod sylfaen. Y cynnydd cenedlaethol disgwylidig ar gyfer dusgyblion oedd tri deilliant o fewn y cyfnod. Roedd y cyfartaledd cynnydd yn Ynys Môn o 3.67 deilliant tros y cyfnod yn uwch na'r disgwyl.
- 86.7% o ddisgyblion cyfnod allweddol dau wedi derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf, sef cynnydd o 5.5% ers 2017.
- 72.5% o ddisgyblion cyfnod allweddol tri wedi derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf, o gymharu â 69.9% yn 2018.
- Hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith wedi ei ddarparu i ddisgyblion blwyddyn 10 Ysgol Uwchradd Caergybi gan y Mudiad Meithrin er mwyn hyrwyddo'r Gymraeg fel sgil pwysig i'r gweithlu gofal plant.
- Hyfforddiant trochi wedi ei ddarparu yn ystod cynhadledd iaith i ysgolion.
- 100% o ddisgyblion yr unedau iaith wedi llwyddo i gyrraedd lefel dau neu well mewn Cymraeg llafar ar ddiwedd tymor yr haf. 88% wedi llwyddo i gyrraedd yr un lefel mewn Cymraeg ysgrifenedig a 75% mewn darllen.
- Targed o gynnal isafswm o 150 o sesiynau Cymraeg i Blant yn Llangefni, Amlwch, Caergybi a Rhosneigr wedi ei gyflawni.
- Rhaglen o sesiynau Clwb Cwtsh wedi eu cynnal yn Ysgol y Tywyn, Llanfihangel-y-Nhowyn, Y Fali, Caergybi a Chemaes.
- Tri chylch meithrin newydd wedi eu hagor fel rhan o gynllun sefydlu a symud y Mudiad Meithrin, sef Y Tywyn, Ysgol Bro Santes Dwynwen a Llangoed.
- 150 o deuluoedd cymysg eu hiaith a 150 o deuluoedd di-gymraeg wedi eu targedu gan Menter Iaith Môn gyda gwybodaeth ac adnoddau am fanteision dwyieithrwydd i'w plant.
- 600 o sgysiau wedi eu cynnal gan Menter Iaith Môn â rhieni am fanteision dwyieithrwydd i'w plant.
- Cynhaliwyd cyfarfod o'r Bartneriaeth Cymraeg i Deuluoedd (is-grŵp o Fforwm Iaith Ynys Môn) pob chwarter er mwyn gwella cydweithio rhwngartneriaid sy'n gweithio a theuluoedd yr ardal.
- 20 ymweliad gan Menter Iaith Môn i hyrwyddo apiau Cymraeg i blant.

- Gwybodaeth am fanteision addysg a gofal cyfrwng Cymraeg, Cymraeg i Blant wedi ei ddsbarthu i ddarpar rieni gan ymwelwyr iechyd, bydwagedd a'r gwasanaeth Gwybodaeth i Deuluoedd.
- 5 cylch meithrin wedi ymrwmo i hyrwyddo cysondeb ieithyddol a'r defnydd cywir o batrymau ieithyddol fel rhan o gynllun trochi iaith y Mudiad Meithrin, Croesi'r Bont.
- Rhaglen Seren iaith i gynyddu ymwybyddiaeth a defnydd o'r Gymraeg yn gymdeithasol wedi ei beilota'n llwyddiannus gan Grŵp Llandrillo Menai.
- Darlithwyr Coleg Menai wedi adrodd eu bod yn fwy hyderus yn addysgu cyrsiau dwyieithog yn y meysydd iechyd a gofal, gwasanaethau cyhoeddus a chwaraeon.
- Cynnydd wedi ei wneud i gyflawni targed y gwasanaeth Hamdden o gynnal 90% o wersi nofio yn Gymraeg. Hyn yn cynnwys hyfforddiant iaith Gymraeg i un hyfforddwr nofio.
- Cynllun gweithredu mewn lle ar gyfer pob clwb ieuenctid.
- Pob un o alldeithiau gwobr Dug Caeredin, a'r dystiolaeth a'r adrodd yn ôl gan fynychwyr yn Gymraeg.
- Cyfrifon cyfryngau cymdeithasol Twitter ac Instagram dwyieithog wedi eu sefydlu gan y gwasanaeth ieuenctid a chynnydd o 50% yn nifer dilynwyr eu tudalen Facebook.
- 50 o weithgareddau diwylliannol, 70 o weithgareddau cymdeithasol a 50 o weithgareddau chwaraeon wedi eu cynnal gan yr Urdd.
- 50 o weithgareddau diwylliannol, 70 o weithgareddau cymdeithasol, 10 o weithgareddau chwaraeon ac eisteddfod lwyddiannus wedi eu cynnal gan y Ffermwyr Ifanc.
- 150 o sesiynau wedi eu cynnal gan Theatr Ieuenctid Môn.
- Sioe deithiol yr Urdd wedi ymweld â phob ysgol uwchradd.
- Clwb cinio wedi ei gynnal gan yr Urdd yr Ysgol Uwchradd Caergybi ynghyd â gweithgareddau tymhorol yn y bedair ysgol uwchradd arall.

Maes blaenoriaeth dau: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

- 60 o staff Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr wedi mynychu cwrs codi hyder yn Nant Gwrtheyrn a 75 o staff wedi cwblhau cwrs 10 awr ar lein.
- Canllaw gweinyddu mewnol ac arweiniad ar ddynodi lefel sgiliau iaith Gymraeg sywddi wedi eu llunio ar gyfer gweithlu'r Cyngor.
- Pecyn cynhwysfawr o hyfforddiant wedi ei ddarparu i swyddogion yn cynnwys ymwybyddiaeth iaith, datblygu sgiliau a gloywi iaith, cadeirio cyfarfodydd dwyieithog, ac ar safonau'r Gymraeg a'r cynnig rhagweithiol.
- 31 o bencampwyr iaith wedi ei hadnabod yn y dair adarn gwasanaeth sy'n rhan o'r rhaglen dreigl i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth y Cyngor.
- Cefnogaeth ddwys wedi ei rhoi i'r dair adran sy'n rhan o'r rhaglen dreigl.
- Awr Gymraeg wedi ei chynnal pob bore Mercher gan yr adran Tai.
- Ymgyrch gair y dydd a chychwyn pob sgwrs yn Gymraeg wedi ei gynnal gan adran Gwarchod y Cyhoedd.
- Bathodynau iaith gwaith wedi eu brodio ar wisg swyddogion yr adran Hamdden.

- Manylion cyswllt pencampwyr iaith yr adran Tai wedi ei cynnwys ar bosteri ac yn newyddlen y gwasanaeth.
- Cwisiau a sesiynau paned a sgwrs wedi eu cynnal yn rheolaidd.
- Offer ac eitemau swyddfa wedi eu labelu ag enwau Cymraeg i gynorthwyo dysgwyr.

Maes blaenoriaeth tri: Y gymuned

- Cyflwyno tystiolaeth fel rhan o broses gorchymyn cydsyniad datblygu Wylfa Newydd am bwysigrwydd datblygu gweithlu a swyddi lleol, cefnogi cadwynau cyflenwi lleol ac etifeddiaeth.
- Cefnogaeth ddwys wedi ei rhoi i bum busnes gan Menter Iaith Môn.
- Cynlluniau gweithredu dwys i hyrwyddo'r Gymraeg wedi eu datblygu gan 10 busnes newydd gyda chymorth Menter Iaith Môn.
- Proffil ieithyddol o Ynys Môn wedi ei lunio.
- 20 tŷ wedi eu prynu er mwn ychwanegu i stoc tai'r Cyngor.
- Gwaith adeiladu 40 o dai cyngor newydd wedi dechrau.
- 10 tŷ fforddiadwy wedi eu marchnata ar safle Tai Teg.
- 5% o gynnydd yn arlwy Cymraeg MônFM o gymharu â lefel gwaelodlin 2018.
- 50% o erthyglau a chyhoeddiadau MônFM yn Gymraeg yn unol ag amodau ei drwydded ddarlledu.
- Cylch gorchwyl Fforwm Iaith Ynys Môn wedi ei adolygu.

7. Adroddiad cynnydd blwyddyn pedwar

Ar ddiwedd pedwaredd flwyddyn y strategaeth, rhoddwyd statws o felyn i gynnydd gwaith y cynllun gweithredu. Roedd cydnabyddiaeth ymysg aelodau Fforwm Iaith Ynys Môn na lwyddwyd i gwblhau nac i gynnal gweithgareddau wyneb yn wyneb yn ystod y cyfnod oherwydd cyfyngiadau'r pandemig COVID-19. Mynegwyd pryder am effaith y cyfnod clo ar niferoedd sy'n mynychu darpariaethau cymunedol fel y clybiau ieuenctid, gweithgareddau'r Urdd a'r Ffermwyr Ifanc.

Effeithiwyd ein cynlluniau i gynyddu defnydd o'r yng ngweinyddiaeth y Cyngor o ganlyniad i ymbellhau cymdeithasol a'r newid i weithio o bell.

Mae'r canlynol yn crynhoi deilliannau'r cynllun gweithredu yn erbyn bob maes blaenoriaeth ar ddiwedd y flwyddyn academaidd 2019/20.

Maes blaenoriaeth un: Plant, pobl ifanc a'r teulu

- Bore hwyl wedi ei gynnal gan y Cyngor yn cynnwys sesiynau gan Menter Iaith Môn. Yn benodol, sesiwn ymwybyddiaeth iaith i rieni maeth; tri sesiwn i hyrwyddo defnyddio apiau Cymraeg mewn lleoliadau gofal plant; a sesiwn hyfforddi i 11 o ymarferwyd blynyddoedd cynnar ar ddefnyddio apiau Cymraeg gyda phlant.
- Saith digwyddiad i rieni am fanteision trochi iaith i blant wedi eu cynnal gan Menter Iaith Môn rhwng Ionawr a dechrau'r cyfnod clo ym mis Mawrth 2020. 16 o rieni ar gyfartaledd yn bresennol ym mhob digwyddiad.
- Hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith wedi ei ddarparu gan Menter Iaith Môn i 14 o swyddogion Medrwn Môn.
- Dathliadau cyfrwng Cymraeg Dydd Gŵyl Dewi Menter Iaith Môn wedi eu ehangu.
- 25 busnes wedi elwa o gefnogaeth swyddog Helo Blod Menter Iaith Môn i ddefnyddio'r Gymraeg am y tro cyntaf.
- Gwybodaeth am y gwasanaeth Helo Blod wedi ei rannu â 70 o fusnesau.
- 48 o sesiynau wedi eu cynnal gan Theatr Ieuenctid Môn rhwng Ionawr a dechrau'r cyfnod clo ym mis Mawrth 2020.
- 21 o ddisgyblion ysgol wedi mynychu cyfarfod cyntaf o Fforwm Iaith ardal Caergybi fel rhan o weithredu fframwaith y Siarter Iaith. Roedd mynychwyr y cyfarfod yn cynnwys dau ddisgybl o bob ysgol a chafwyd trafodaeth ar sut i annog mwy o ddefnydd o'r Gymraeg yn y gymuned a gan fusnesau.
- Enillodd un o swyddogion y gwasanaeth Ieuenctid wobwr Dysgwr Cymraeg y flwyddyn yng ngwobrau rhagoriaeth y Cyngor.
- Dros 1,000 o bobl ifanc wedi mynychu gig rhithiol a drefnwyd gan yr Urdd, Ffermwyr Ifanc a'r gwasanaeth Ieuenctid trwy grant cymorth Ieuenctid Llywodraeth Cymru i ddathlu dydd Gŵyl Dewi.

- 25 o sesiynau ar bwysigrwydd y Gymraeg fel sgil ar gyfer y byd gwaith wedi eu cynnal mewn clybiau ieuenctid.

Maes blaenoriaeth dau: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

- Cynhaliwyd cyfarfodydd y Cyngor Sir, y Pwyllgor Gwaith a'r Pwyllgor Cynllunio gyda gwasanaeth cyfieithu yn cael ei ddarparu gan Uned Gyfieithu'r Cyngor trwy blatfform cyfarfod rithiol.
- Pecyn cynhwysfawr o hyfforddiant wedi ei ddarparu i swyddogion yn cynnwys ymwybyddiaeth iaith, datblygu sgiliau a gloywi iaith, cadeirio cyfarfodydd dwyieithog, ac ar safonau'r Gymraeg a'r cynnig rhagweithiol.

Maes blaenoriaeth tri: Y gymuned

- Cynhaliwyd cyfarfod cyntaf o bencampwyr iaith cynghorau tref a chymuned dan weinyddiaeth y Cyngor.
- Cwblhawyd gwaith ar 49 dai cymdeithasol newydd.
- Ychwanegwyd 20 o dai fforddiadwy i'r stoc tai Cyngor.
- Cofrestrodd 141 o ymgeiswyr o Ynys Môn ar wefan Tai Teg.
- Cwblhawyd adeiladu 21 o dai Cyngor.
- Cychwynnwyd adeiladu 34 o dai Cyngor newydd.
- Prynwyd ac adnewyddwyd tri thŷ er mwyn eu gwerthu ymlaen fel rhan o gynllun rhannu ecwiti. Gwerthwyd dau o'r tai yn ystod y cyfnod.
- Parhaodd Fforwm Iaith Ynys Mon i gyfarfod yn rhithiol trwy gyfnod y pandemig COVID-19.

8. Adroddiad cynnydd blwyddyn pump

Parhaodd gyfyngiadau'r pandemig COVID-19 i effeithio ar gynlluniau blwyddyn olaf y strategaeth. Roedd gweithgarwch y cyfnod yn sylweddol is o ganlyniad.

Mae'r canlynol yn crynhoi deilliannau'r cynllun gweithredu yn erbyn bob maes blaenoriaeth ar ddiwedd y flwyddyn academaidd 2020/21.

Maes blaenoriaeth un: Plant, pobl ifanc a'r teulu

- Adroddiad ar gynllun strategol y Gymraeg mewn addysg y Cyngor wedi ei ddarparu i Lywodraeth Cymru.
- Mewnwyd caru iaith wedi ei chreu ar gyfer y gweithlu addysg er mwyn hwyluso cydweithio ar gynllun strategol y Gymraeg mewn addysg a chynlluniau eraill yn ymwneud â'r iaith.
- Aelodau o'r gweithlu addysg wedi mynychu cyrsiau sabothol y Gymraeg.
- Datblygodd y canolfannau iaith ddarpariaeth trochi iaith o bell dros y cyfnod clo croesawyd dysgwyr yn ôl ym mis Tachwedd 2020 a mis Mawrth 2021.
- Cynllun carlam ar gyfer y Gymraeg wedi ei gynhyrchu ar y cyd gyda GwE, Siarter Iaith a'r adran Dysgu. Hyfforddiant torfol ar y cynllun wedi ei gynnal a safle we i gefnogi'r cynllun ar gael i bob ysgol.
- Lluniodd Fforwm Iaith Mon a'r adran Dysgu ymateb i ymgynghoriad ar ail-gategoreiddio ysgolion yn seiliedig ar iaith.

Maes blaenoriaeth dau: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

- Pecyn cynhwysfawr o hyfforddiant wedi ei ddarparu i swyddogion yn cynnwys ymwybyddiaeth iaith, datblygu sgiliau a gloywi iaith, cadeirio cyfarfodydd dwyieithog, ac ar safonau'r Gymraeg a'r cynnig rhagweithiol.
- Gwaith wedi dechrau i ail-afael yn y cynllun dreigl i gynyddu defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth y Cyngor a'i addasu i amodau gwaith rhithiol. Hyn yn cynnwys ymestyn y rhaglen dreigl i dair adran gwasanaeth newydd, sef Cyllid, Rheoleiddio a Datblygu Economaidd a gwasanaethau Oedolion.
- Gwaith wedi dechrau i adnabod pencampwyr iaith newydd ymysg swyddogion y cyngor.

Maes blaenoriaeth tri: Y gymuned

- Proffil iaith cynhwysfawr o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn wedi ei gynhyrchu gan Menter Iaith Môn gyda chymorth aelodau Fforwm Iaith Môn.

9. Casgliad

Mae'n glir o'r adroddiadau cynnydd bod gwaith sylweddol wedi ei gyflawni o ganlyniad i weithredu'r strategaeth. Gwnaethom gynnydd da yn erbyn nifer o'r dangosyddion. Mewn perthynas â'r maes blaenoriaeth gyntaf, llwyddom i sicrhau bod pob un o'n hysgolion wedi rhoi blaenoriaeth i weithredu fframwaith y Siarter Iaith fel rhan o'u cynlluniau datblygu. Rhagorwyd ein targedau ar gyfer sicrhau bod disgyblion cynradd o'r cyfnod sylfaen i gyfnod allweddol tri yn derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf erbyn trydedd flwyddyn y strategaeth. Llwyddom hefyd i gynnyddu nifer y gwersi nofio a gynhaliwyd yn Gymraeg.

Mewn perthynas â'r ail faes blaenoriaeth, gwnaethom gynnydd da yn y defnydd o'r Gymraeg o fewn ein gweinyddiaeth trwy gydweithio a chefnogi swyddogion yr adrannau Tai, Gwarchod y Cyhoedd a Hamdden fel rhan o'r rhaglen dreigl. Darparom becyn cynhwysfawr o hyfforddiant iaith Gymraeg i'n swyddogion a chynhaliwyd nifer o sesiynau ymwybyddiaeth iaith.

Mabwysiadom Gynllun Datblygu Lleol ar y Cyd gyda Chyngor Gwynedd ac o'i weithredu, gwnaethom gynnydd tuag gyflawni amcanion y trydydd maes blaenoriaeth yn ymwneud â'r gymuned. Fel rhan o'n rhaglen adeiladu ac adnewyddu tai ychwanegwyd dros 200 o dai fforddiadwy i'r stoc leol. Dychwelwyd nifer o dai gwag hir dymor yr ynys yn ôl i ddefnydd parhaol.

Fodd bynnag, mae'n glir bod cyfyngiadau'r pandemig COVID-19 wedi effeithio momentwm y gwaith yn sylweddol yn ystod dwy flynedd olaf y strategaeth. Rhoddwyd stop ar nifer o'r gweithgareddau cymdeithasol sy'n creu cyfleoedd gwerthfawr i blant, pobl ifanc ac oedolion glywed a defnyddio'r Gymraeg gyda'i gilydd yn ein cymunedau. Effeithiwyd ein rhaglen dreigl gan y newid i weithio rhithiol a llesteiriwyd cyfleoedd i swyddogion ddefnyddio'r iaith yn anffurfiol yn y gwaith, mewn sesiynau paned a sgwrs er enghraifft. Daeth y gwaith o asesu gallu ieithyddol disgyblion i ben o ganlyniad i'r cyfnodau clo.

Yn ogystal ag effeithiau'r pandemig, un o brif rwystrau paratoi'r asesiad hwn yw'r diffyg data cyfredol am nifer y siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn. Yn absenoldeb data cyfredol o'r cyfrifiad, ni allwn fesur yn llawn ein cynnydd yn erbyn targed y strategaeth o gynyddu nifer siaradwyr Cymraeg yr ardal i 60.1% o'r boblogaeth, fel ag yr oedd yn ystod cyfnod Cyfrifiad 2001. Ni fyddwn yn gwybod a lwyddom i gwrdd â'r targed hyd nes cyhoeddi data Cyfrifiad 2021 yn ystod 2022 a 2023.

Mae canlyniadau'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth, Arolwg Cenedlaethol Cymru a'r Arolwg Defnydd Iaith a gyhoeddwyd yn ystod 2021 yn awgrymu bod lle i ni deimlo'n optimistaidd. Dangosodd y tri arolwg gynnydd cenedlaethol mewn gallu cyfranogwyr yn y Gymraeg ac agweddau cadarnhaol tuag at yr iaith. Roedd canlyniadau'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth mewn perthynas ag Ynys Môn yn galonogol gan ddangos bod 66.3% wedi adrodd eu bod yn gallu siarad Cymraeg. Fodd bynnag, mae canlyniadau'r arolygon hyn yn dueddol o ffurfio darlun mwy optimistaidd o sefyllfa'r Gymraeg o gymharu â chanlyniadau'r cyfrifiad. Am y rheswm hwn nid yw Llywodraeth Cymru yn eu defnyddio i fesur cynnydd tuag at ei tharged o filiwn o siaradwyr Cymraeg.

Data'r cyfrifiad yw'r ffynhonnell bwysicaf, fwyaf cynhwysfawr, o wybodaeth am nifer y siaradwyr Cymraeg yn ein hardal. Er bod y data sydd wedi ei chynnwys yn yr atodiad yn dangos bod nifer y siaradwyr Cymraeg wedi aros yn gymharol statig ers 1961, wrth i boblogaeth yr ardal gynyddu flwyddyn ar ôl blwyddyn mae nifer y siaradwyr fel canran o'r boblogaeth wedi gostwng yn gyson. Mae angen i ni fod yn realistig a pharatoi am newid dyfnach i ddemograffeg yr ynys o ganlyniad i effeithiau'r pandemig COVID-19. Mae'r ffactorau posib yn cynnwys ffyniant y farchnad dai, mwy o fuddsoddiad mewn ail gartrefi a chartrefi gwyliau, gweithio o bell sy'n caniatáu adleoli o ardaloedd trefol i ardaloedd gwledig ac arfordirol.

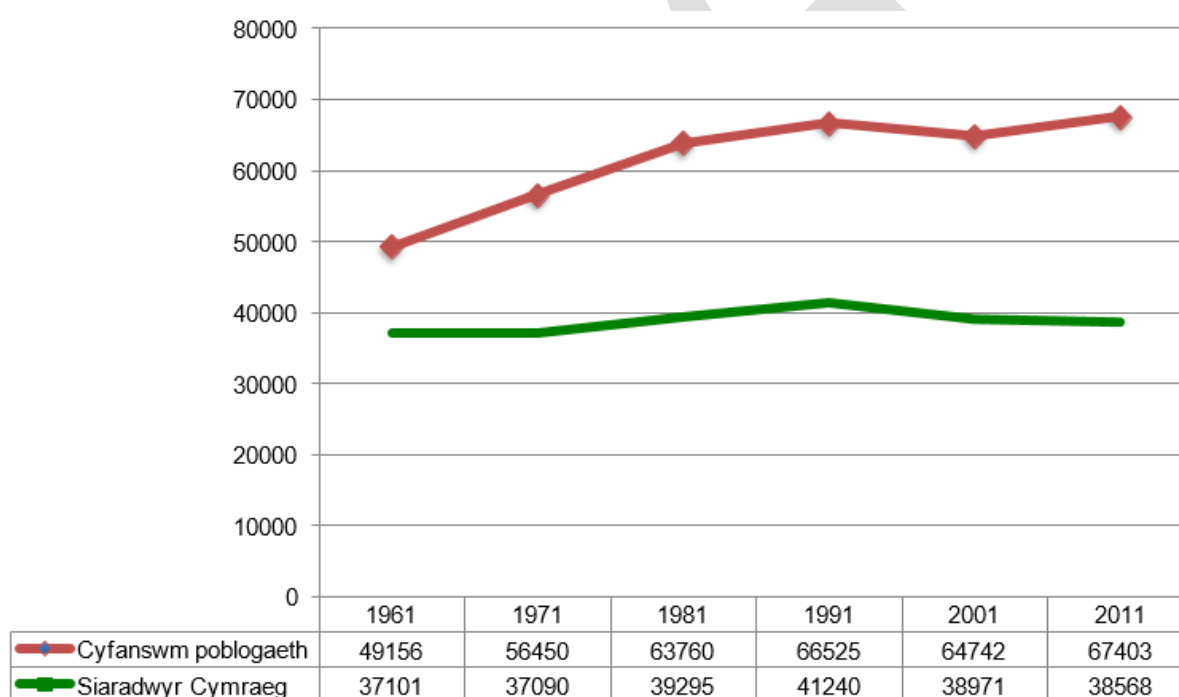
Bydd gweithredu ein hail strategaeth hybu o 2021 hyd at 2026 yn caniatáu i ni gyfarch yr heriau uchod. Ein bwriad yw adeiladu ar sylfeini ein strategaeth gyntaf a byddwn yn fwriadol yn cadw at ein targed ar gyfer cynyddu nifer siaradwyr Cymraeg ein hardal. Yn dilyn dadansoddi canlyniadau Cyfrifiad 2021 yn llawn byddwn yn ail-ymweld â'r strategaeth er mwyn deall a lwyddom i gwrdd â'n targed, bod ein targed yn briodol wrth symud ymlaen a bod ein cynlluniau'n ymateb yn ddigonol i unrhyw newidiadau i ddynmeg ieithyddol yr ynys.

10. Atodiad: Nifer y siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn

Data'r cyfrifiad

10.1 Y ffynhonnell bwysicaf, fwyaf cynhwysfawr, o wybodaeth am nifer y siaradwyr Cymraeg yn ein hardal yw'r cyfrifiad. Mae'r data a gasglwyd ers 1961 yn dangos bod nifer y siaradwyr yma wedi aros yn gymharol statig. Fodd bynnag wrth i boblogaeth yr ynys gynyddu, mae'r nifer wedi lleihau'n gyson fel canran o'r boblogaeth.

10.2 Siart: Poblogaeth a niferoedd siaradwyr Cymraeg 1961-2011

10.3 Er i'r cyfrifiad diweddaraf gael ei gynnal yn 2021, ni fydd data sylweddol newydd ar gael i ni nes dadansoddi'r canlyniadau yn ystod 2022 a 2023. Felly, mae'r dadansoddiad canlynol o nifer y siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn yn ôl oedran yn seiliedig ar ddata Cyfrifiad 2011.

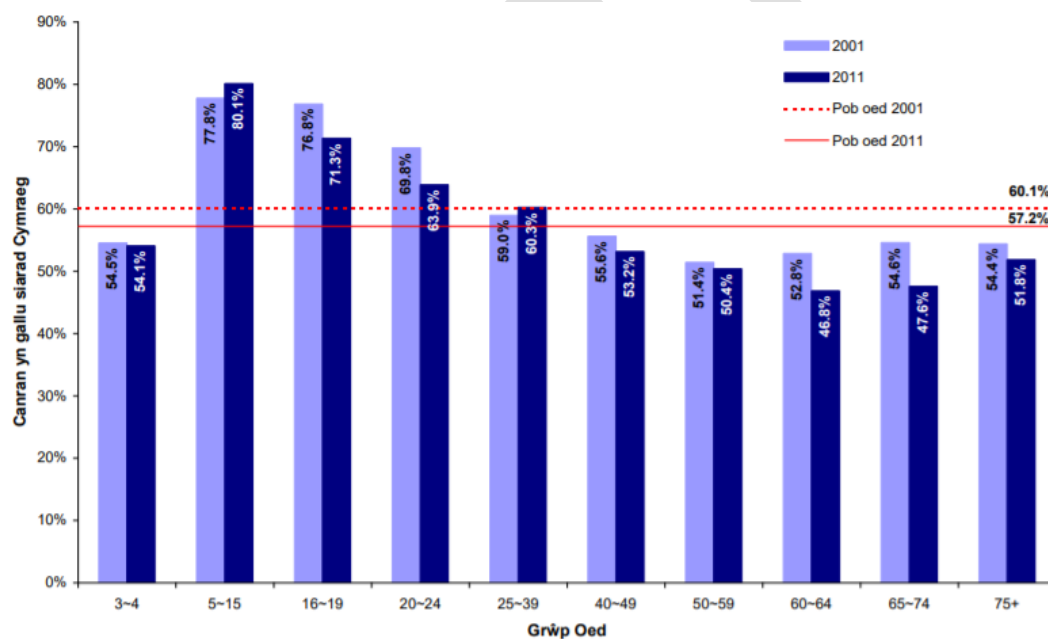
10.4 Poblogaeth Ynys Môn yn 2011 oedd 67,403. Yn ôl ffigurau'r cyfrifiad fe ostyngydd nifer siaradwyr Cymraeg yr ynys o 38,893 (60.1%) yn 2001 i 38,568 (57.2%) yn 2011. Roedd y gostyngiad hwn o 325 o unigolion hwn gyfystyr â gostyngiad o 0.8% yn nifer siaradwyr Cymraeg yr ardal.

10.5 Tabl: Nifer a chanran siaradwyr Cymraeg (tair oed a throsodd) yn ôl grŵp oedran, 2011

Grŵp oedran	Nifer	Canran
3-4	827	54.1%
5-15	6,394	80.1%
16-19	2,196	71.3%
20-24	2,467	63.9%
25-39	6,635	60.3%
40-49	4,992	53.2%
50-59	4,755	50.4%
60-64	2,557	46.8%
65-74	4,080	47.6%
75+	3,665	51.8%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011, tabl DC2203WA

10.6 Siart: Cyfran siaradwyr Cymraeg (tair oed a throsodd) yn ôl grŵp oedran, 2001 a 2011

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001, tabl CS146; Cyfrifiad 2011, tabl DC2203WA

10.7 Tabl: Cyfran siaradwyr Cymraeg (tair oed a throsodd) fesul ward, 2001 a 2011

Ward	2001		2011		Newid 2001-2011		
	Nifer	Canran	Nifer	Canran	Mewn nifer	Mewn canran	Mewn pwynt canran
Aberffraw	972	76.8%	961	71.6%	-11	-1.1%	-5.2%
Amlwch – Ward y Porth*	1,035	76.8%	1,862	77.1%	*	*	*
Amlwch – Ward Wledig	799	66.4%	798	64.3%	-1	-0.1%	-2.1%
Biwmares	1,123	56.4%	1,082	57.2%	-41	-3.7%	0.8%
Bodffordd	1,249	83.8%	1,208	80.7%	-41	-3.3%	-3.1%
Bodorgan	1,183	78.8%	1,255	75.8%	72	6.1%	-3.0%
Braint	1,206	83.5%	1,205	81.8%	-1	-0.1%	-1.7%
Bryngwran	1,326	81.8%	1,441	78.3%	115	8.7%	-3.5%
Brynteg	1,071	60.4%	1,065	58.3%	-6	-0.6%	-2.1%
Cadnant	641	61.6%	721	59.8%	80	12.5%	-1.8%
Cefni	1,220	88.1%	1,254	87.0%	34	2.8%	-1.1%
Cwm Cadnant	1,473	67.6%	1,529	69.8%	56	3.8%	2.2%
Cyngar	1,503	89.4%	1,702	87.3%	199	13.2%	-2.1%
Gwyngyll	1,233	81.5%	1,223	78.9%	-10	-0.8%	-2.6%
Caerdybi – Ward y Dref	636	61.0%	691	60.4%	55	8.6%	-0.6%
Kingsland	912	66.4%	943	64.6%	31	3.4%	-1.8%
Llanbadrig	881	65.1%	838	63.7%	-43	-4.9%	-1.4%
Llanbedrgoch	860	55.2%	789	52.9%	-71	-8.3%	-2.3%
Llanddyfnan	968	76.8%	930	72.5%	-38	-3.9%	-4.3%
Llaneilian	1,479	68.1%	1,515	69.0%	36	2.4%	0.9%
Llanfaethlu	1,121	73.7%	1,153	72.4%	32	2.9%	-1.3%
Llanfair-yn-Neubwll	1,537	59.0%	1,668	60.4%	131	8.5%	1.4%
Llanfihangel Ysgeifiog	1,661	85.1%	1,630	83.6%	-31	-1.9%	-1.5%
Llangoed	789	63.7%	747	61.8%	-42	-5.3%	-1.9%
Llanidan	1,240	76.7%	1,356	76.0%	116	9.4%	-0.7%
Llannerch-y-medd	1,368	79.0%	1,424	76.9%	56	4.1%	-2.1%
Ffordd Llundain	1,014	70.8%	946	66.5%	-68	-6.7%	-4.3%
Maeshyfyd	1,331	62.3%	1,396	64.1%	65	4.9%	1.8%
Mechell	1,043	70.3%	1,030	68.6%	-13	-1.2%	-1.7%
Moelfre	670	61.1%	645	62.0%	-25	-3.7%	0.9%
Morawelon	945	63.4%	915	63.2%	-30	-3.2%	-0.2%
Parc a'r Mynydd	800	72.2%	806	72.1%	6	0.8%	-0.1%
Pentraeth	1,191	68.8%	1,210	67.1%	19	1.6%	-1.7%
Porthyfelin	1,453	65.2%	1,377	63.4%	-76	-5.2%	-1.8%
Rhosneigr	498	52.3%	483	49.5%	-15	-3.0%	-2.8%
Rhosyr	1,484	70.6%	1,482	69.1%	-2	-0.1%	-1.5%
Trearddur	1,249	54.3%	1,161	52.9%	-88	-7.0%	-1.4%
Tudur	1,284	90.2%	1,335	89.3%	51	4.0%	-0.9%
Tysilio	1,522	76.3%	1,528	74.2%	6	0.4%	-2.1%
Y Fali	1,564	67.0%	1,575	68.7%	11	0.7%	1.7%
Ynys Môn	45,534	70.4%	46,879	69.6%	1,345	3.0%	-0.8%
Cymru	797,717	28.4%	787,854	26.7%	-9,863	-1.2%	-1.7%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001 – KS25; Cyfrifiad 2011 - Tabl KS208WA

Ar gyfer 2001 mae'r ffigwr 'Un neu fwy o sgiliau yn y Gymraeg' wedi'i gyfrifo drwy ddiddymu'r nifer heb unrhyw sgiliau yn y Gymraeg o'r cyfanswm poblogaeth 3+

*Nodyn: Yn 2001 bu i 450 o ffurflenni'r Cyfrifiad a methu a chael eu prosesu gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol a fu arwain i dan gyfrif o 1,035 yn boblogaeth y ward. Golygai hyn y na ellir cymharu ffigyrau 2001 a 2011.

10.8 O ran sgiliau ehangach yn y Gymraeg, gwelwyd gostyngiad yng nghyfran y boblogaeth tair oed a throsodd sydd â sgiliau yn y Gymraeg rhwng 2001 a 2011.

10.9 Tabl: Nifer a chanran y bobl (tair oed a throsodd) â sgiliau yn y Gymraeg, 2001 a 2011

Sgiliau Cymraeg	2001		2011		Newid 2001-2011		
	Nifer	Canran	Nifer	Canran	Mewn nifer	Mewn canran	Mewn pwynt canran
Yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu	32,672	50.5%	30,756	45.6%	-1,916	-5.9%	-4.9%
Yn gallu siarad a darllen ond ddim yn gallu ysgrifennu	1,902	2.9%	2,905	4.3%	1,003	52.7%	1.4%
Yn gallu siarad ond ddim yn gallu darllen nac ysgrifennu	4,135	6.4%	4,726	7.0%	591	14.3%	0.6%
Yn gallu deall Cymraeg llafar yn unig	5,649	8.7%	7,215	10.7%	1,566	27.7%	2.0%
Cyfuniad arall o sgiliau	1,176	1.8%	1,277	1.9%	101	8.6%	0.1%
Un neu fwy o sgiliau yn y Gymraeg	45,534	70.4%	46,879	69.6%	1,345	3.0%	-0.8%
Dim sgiliau	19,145	29.6%	20,524	30.4%	1,379	7.2%	0.8%
Cyfanswm y boblogaeth (3+)	64,679		67,403		2,724	4.2%	

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001, tabl KS025; Cyfrifiad 2011, tabl KS207WA

Ffigwr 'Un neu fwy o sgiliau yn y Gymraeg' wedi'i gyfrifo drwy ddiidymu'r nifer heb unrhyw sgiliau yn y Gymraeg o'r cyfanswm poblogaeth tair oed a throsodd.

Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth

- 10.10 Y prif ddata mewn perthynas â'r Gymraeg ers Cyfrifiad 2011 yw canlyniadau'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth. Cynhelir yr arolwg hwn bob chwarter blwyddyn gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol ac mae'n darparu data defnyddiol ar lefel awdurdod lleol er mwyn edrych ar dueddiadau'r Gymraeg rhwng cyfrifiadau.
- 10.11 Mae amcangyfrifon yr Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth o ran gallu pobl yn y Gymraeg yn uwch na'r rhai a gynhyrchir gan y cyfrifiad ac am y rheswm hwnnw ni ystyrir ei ganlyniadau mor ddibynadwy â rhai'r cyfrifiad er mwyn cyfri siaradwyr. Mae Llywodraeth Cymru yn glir yn ei strategaeth genedlaethol Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr mai data cyfrifiad yw sail y strategaeth a hefyd sail monitro ac asesu deilliannau yn ôl ei dargedau.
- 10.12 Trwy gyfweiliadau ffôn yn unig y cynhaliwyd yr arolwg o fis Mawrth 2020 ymlaen. O ganlyniad, canfodd y Swyddfa Ystadegau Gwladol fod math ychydig yn wahanol o ymatebydd yn cymryd rhan yn yr arolwg. Mae'r sefydliad wedi newid y ffordd y mae'n pwysoli'r arolwg er mwyn cyfrif am hyn ac wedi diwygio ei arolygon ar gyfer y ddau chwarter blaenorol, Gorffennaf 2019 i Fehfin 2020 ac Ebrill 2019 i Fawrth 2020.
- 10.13 Yn gryno, dangosa ganlyniadau'r arolwg gynnydd cyson yn amcangyfrifon y nifer a chanran siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn.⁷

10.14 **Tabl: Nifer a chanran siaradwyr Cymraeg, Medi 2021**

	Pawb 3 oed a throsodd	Ie, yn gallu siarad Cymraeg	Na, ni all siarad Cymraeg	Canran sy'n dweud eu bod yn siarad Cymraeg
Cymru	3,034,400	884,300	2,147,800	29.2%
Ynys Môn	68,100	45,100	22,900	66.3%

Arolwg Cenedlaethol Cymru

- 10.15 Mae Arolwg Cenedlaethol Cymru yn casglu gwybodaeth am allu oedolion 16 oed neu hŷn i siarad Cymraeg, yn ogystal â'u rhuglder a pha mor aml y maent yn siarad yr iaith.
- 10.16 Yn yr un modd â'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth, mae amcangyfrifon yr Arolwg Cenedlaethol o nifer y siaradwyr Cymraeg yn uwch yn hanesyddol na'r rhai a gynhyrchir gan y cyfrifiad.

⁷ Llywodraeth Cymru, Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth, ar gael yn stats.cymru.llyw.cymru.

10.17 Caiff data'r arolwg ei ddefnyddio fel ffynhonnell ar gyfer dangosydd cenedlaethol 36 llesiant cenedlaethau'r dyfodol, sef 'Canran y bobl sy'n siarad Cymraeg yn feunyddiol ac sy'n gallu siarad mwy nag ychydig eiriau o Gymraeg' (ar gyfer oedolion 16 oed neu hŷn).

10.18 **Tabl: Canran o oedolion 16+ sy'n gallu siarad Cymraeg**

	2017-18			2018-19			2019-20		
	Canran o oedolion (16+)	Cyfwng hyder isaf	Cyfwng hyder uchaf	Canran o oedolion (16+)	Cyfwng hyder isaf	Cyfwng hyder uchaf	Canran o oedolion (16+)	Cyfwng hyder isaf	Cyfwng hyder uchaf
Cymru	19%	19%	20%	18%	17%	19%	16%	15%	16%
Ynys Môn	61%	55%	67%	53%	47%	59%	55%	50%	61%

10.19 **Tabl: Canran o oedolion 16+ sy'n gallu siarad Cymraeg (gan gynnwys y canran na allant siarad Cymraeg a'r canran gyda rhywfaint o allu i siarad Cymraeg)**

	2016-17			2017-18			2018-19		
	Yn siarad Cymraeg	Na allant siarad Cymraeg	Peth gallu i siarad Cymraeg	Yn siarad Cymraeg	Na allant siarad Cymraeg	Peth gallu i siarad Cymraeg	Yn siarad Cymraeg	Na allant siarad Cymraeg	Peth gallu i siarad Cymraeg
Cymru	20%	71%	9%	19%	69%	12%	18%	67%	15%
Ynys Môn	62%	32%	*	61%	34%	*	53%	33%	14%

Proffil Iaith Môn

Yn 2021 cyhoeddodd Menter Iaith Môn [Broffil Iaith](#),⁸ sef darlun cynhwysfawr o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn yn seiliedig ar amrywiaeth o ffynonellau data ac ymchwil. Mae copi ar gael ar wefan mentermon.com.

⁸ Menter Iaith Môn, Proffil Iaith: Darlun o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn, ar gael yn mentermon.com.

CYNGOR SIR
YNYS MÔN
ISLE OF ANGLESEY
COUNTY COUNCIL

POLISI A'R GYMRAEG

Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026

Beth fyddwn ni'n ei wneud yn ystod 2021 i 2026 i hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith ar Ynys Môn.

www.YnysMon.gov.uk

 cyngormon

 @cyngormon

Dyddiad cyhoeddi: [Dyddiad]

This document is available in English

Strategaeth Hybu'r Gymraeg

Trosolwg

Dyma strategaeth Cyngor Sir Ynys Môn (y Cyngor) ar gyfer hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith ar Ynys Môn. Fe'i paratowyd yn unol â gofynion Atodlen 4 Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015. Mae'r strategaeth hon yn disodli strategaeth hybu gyntaf y Cyngor, Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021. Mae Strategaeth Hybu'r Gymraeg 2021-2026 yn esbonio sut y mae'r Cyngor yn bwriadu mynd ati i hybu'r Gymraeg a hwyluso defnydd o'r iaith yn ehangach yn ystod y cyfnod pum mlynedd dan sylw.

Mwy o wybodaeth

Cyfeiriwch ymholiadau am y ddogfen hon at:

Ffreuer Owen

Rheolwr Polisi a'r Gymraeg

Cyngor Sir Ynys Môn

Swyddfa'r Sir

Llangefni

LL77 7TW

Ffôn: 01248 75 00 57

E-bost: FfreuerOwen@ynysmon.gov.uk

Copiâu ychwanegol

Mae'r ddogfen hon ar gael ar wefan y Cyngor yn ynysmon.gov.uk. Gallwch hefyd dderbyn y ddogfen mewn fformatau eraill ar gais gan ddefnyddio'r manylion cyswllt uchod.

Dogfennau cysylltiedig

Hysbysiad cydymffurfio dan Adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011; Polisi Iaith Gymraeg; Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021: Aseiad. I gyd ar gael ar wefan y Cyngor yn ynysmon.gov.uk/cy/Cyngor/Safonau-iaith-Gymraeg/laith.

Cynnwys

Rhagair y deilydd portffolio.....	1
Ein gweledigaeth.....	2
Cyd-destun.....	6
Y Gymraeg ar Ynys Môn.....	9
Maes blaenoriaeth 1: Plant, pobl ifanc a'r teulu.....	14
Maes blaenoriaeth 2: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith.....	19
Maes blaenoriaeth 3: Y gymuned.....	23
Gweithredu'r strategaeth.....	27
Atodiad 1: Aelodaeth Fforwm Iaith Ynys Môn.....	
Atodiad 2: Cynllun gweithredu blwyddyn un.....	

Rhagair y deilydd portffolio

Mae gan yr iaith Gymraeg le amlwg ar Ynys Môn. Gyda dros hanner y boblogaeth breswyl yn siarad Cymraeg, mae'r iaith yn fyw yn y cartref, yn y gweithle, ac yn ein cymunedau. Rydym yn hynod falch o'n diwylliant arbennig sy'n gwneud ein hynys yn un o gadarnleoedd yr iaith.

Er hyn, mae'r sefyllfa'n bell o fod yn fêl i gyd. Dangosodd ganlyniadau Cyfrifiad 2011 bod y darlun cenedlaethol o ddirywiad cyson yn berthnasol i ni hefyd. O ran nifer, roedd 325 yn llai o siaradwyr Cymraeg yma yn 2011 o gymharu â 2001, a 0.8% yn llai o ran canran. Dyma'r patrwm cyffredinol ers dros hanner canrif.

Prif her paratoi'r strategaeth hon yw'r diffyg data cyfredol am sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn. Cawn wybod beth yw'r sefyllfa bresennol wedi i ddata Cyfrifiad 2021 gael ei gyhoeddi'n llawn yn 2023. Ond, gwyddwn fod yr iaith yn parhau i wynebu heriau hanesyddol fel mudo, pobl ifanc yn symud allan o ardaloedd gwledig i chwilio am waith, a diffyg trosglwyddo'r iaith o un genhedlaeth i'r llall. Ond mae heriau newydd hefyd. Amser a ddengys beth fydd effaith y pandemig coronafeirws ar gymunedau gwledig wrth i weithwyr droi eu cefn ar fywyd dinas a manteisio ar y gallu i weithio o bell.

Yn wyneb yr heriau hyn mae gweithio'n fwriadus i sicrhau bod y Gymraeg yn parhau'n iaith fyw yn ein cymunedau'r un mor bwysig ag erioed. Fel Cyngor Sir Ynys Môn mae'r ewyllys a'r ymroddiad gennym i wneud hynny. Rydym yn croesawu'r cyfle y mae creu'r strategaeth hon wedi rhoi i ni i edrych eto, gyda golwg strategol, ar sefyllfa'r Gymraeg yn lleol. Mae'n allweddol bod digon o gyfleoedd i blant, pobl ifanc, oedolion a theuluoedd i ddysgu a defnyddio'r Gymraeg yn yr ysgol, yn y gwaith, mewn busnesau ac mewn amser hamdden. Rydym hefyd am sicrhau bod newydd ddyfodiaid yn ymwybodol o'n diwylliant a bod cyfleoedd ar gael iddynt ddysgu'r iaith.

Mae'r strategaeth hon yn adeiladau ar flaenoriaethau ein strategaeth gyntaf o 2016-2021. Mae'n ffrwyth llafur cydweithio cyson a phwrpasol gyda'n partneriaid allweddol sy'n cyfarfod yn rheolaidd ers nifer o flynyddoedd bellach dan yr enw Fforwm Iaith Ynys Môn. Mae ein diolch hefyd i Fenter Iaith Môn am eu Proffil Iaith cynhwysfawr o sefyllfa'r Gymraeg ar yr ynys sydd wedi bod yn sylfaen gwybodaeth amhrisiadwy wrth baratoi'r strategaeth.

Trwy gydweithio i greu mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith ar Ynys Môn ei nod yw gwyrddroi'r cwmp yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn ôl Cyfrifiad 2011 a chyfrannu'n gadarnhaol at darged cenedlaethol Llywodraeth Cymru o filiwn o siaradwyr erbyn 2050.

[Llofnod]

Cynghorydd Ieuan Williams, Dirprwy Arweinydd y Cyngor

Deilydd Portffolio – Trawsnewid Gwasanaeth a'r Iaith Gymraeg

[Mis] 2021

Ein gweledigaeth

O leiaf 325 yn fwy o siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn erbyn 2026

Dyma ein targed ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg yn ein hardal yn ystod cyfnod y strategaeth hon. Ein nod wrth osod y targed hwn yw gwyrddroi'r cwmp yn nifer y siaradwyr ar yr ynys o 60.1% o'r boblogaeth yn 2001 i 57.2% yn 2011. Mae hyn yn golygu bod angen i ni weithio'n fwriadus i greu'r amodau fydd yn arwain at o leiaf 325 o siaradwyr Cymraeg newydd ar Ynys Môn erbyn 2026.

Gwireddu'r weledigaeth

Mae'r strategaeth hon yn adeiladu ar sylfeini ein strategaeth gyntaf o 2016-2021 ac rydym yn fwriadol wedi pennu targed sydd yn gyson â tharged y strategaeth flaenorol. Y rheswm dros wneud hyn yw nad yw eto'n glir a lwyddom i gwrdd â'r nod o gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg erbyn diwedd cyfnod y strategaeth gyntaf.

Rydym wedi fframio'r targed y tro hwn yn nhermau ffigwr penodol o siaradwyr Cymraeg. Mae hyn oherwydd bod poblogaeth yr ynys yn uwch erbyn hyn nag yr oedd ar adeg gosod y targed yn wreiddiol ar ffurf canran o'r boblogaeth. Cynyddodd boblogaeth Ynys Môn o 2,922 yn ystod y cyfnod rhwng 2001 a 2011 ac mae data sy'n awgrymu bod cynnydd pellach o 1,800 wedi bod yn y 10 mlynedd ers hynny.¹

Ni fydd canlyniadau Cyfrifiad 2021 ar gael yn llawn tan 2023. Dyma'r data fydd yn cadarnhau'r newid ym maint y boblogaeth ac yn dweud wrthym a fu unrhyw gynnydd neu ddirywiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg. Os yw'r canlyniadau'n dangos ein bod wedi cwrdd â'r targed, nid yw hynny'n golygu gorffwys ar ein bri. Bydd angen gweithio'n galed i sicrhau bod y cynnydd yn nifer y siaradwyr yn cael ei gynnal. Os na chyrhaeddwyd y targed bydd angen i ni weithio i ddeall pam. Am y rhesymau hyn **byddwn yn ail-ymweld â'r strategaeth yn dilyn derbyn dadansoddiad llawn o ddata Cyfrifiad 2021** er mwyn gwneud yn siŵr bod y targed yn addas.

Mae hwn darged ac yn strategaeth ar gyfer Ynys Môn i gyd, ac nid i un sefydliad yn unig. Mae ein llwyddiant yn dibynnu ar gydweithio strategol a phwrpasol gyda'n partneriaid allweddol sydd yn rhan o Fforwm Iaith Ynys Môn.² Fel yn achos ein strategaeth gyntaf, ein nod yw canolbwyntio ar lai o flaenoriaethau a sicrhau y gwneir gwahaniaeth. Byddwn hefyd yn adeiladu ar dri maes blaenoriaeth y strategaeth flaenorol ar gyfer gwireddu'r weledigaeth, sef:

1. **Plant, pobl ifanc a'r teulu**
2. **Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith**
3. **Y gymuned**

¹ Menter Iaith Môn, Proffil Iaith: Darlun o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn (2021), t. 40. Ar gael yn mentermon.com.

² Rhestr aelodaeth Fforwm Iaith Ynys Môn, ar gael yn atodiad 1.

1. Plant, pobl ifanc a'r teulu

- Trosglwyddo'r iaith o fewn y teulu
- Y blynyddoedd cynnar hyd at bum mlwydd oed
- Addysg orfodol
- Addysg ôl-orfodol a pharatoi ar gyfer y byd gwaith

2. Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

- Gweinyddu mewnol
- Hyfforddiant a datblygu sgiliau Cymraeg ein gweithlu
- Technoleg
- Cynllunio ac annog defnydd o wasanaethau Cymraeg

3. Y gymuned

- Cynllunio gwlad a thref
- Tai
- Twristiaeth a busnesau
- Y di-Gymraeg a newydd ddyfodiaid
- Gweithgarwch cymunedol

O dan bob un o'r tri maes blaenoriaeth byddwn yn ystyried:

- beth ydym ni'n dymuno ei weld ar Ynys Môn,
- beth yw'r rhwystrau i hynny ddigwydd,
- beth sydd angen digwydd nesaf er mwyn sicrhau bod yr hyn rydym ni'n dymuno ei weld yn digwydd, a
- pha ddangosydd y gallwn ni eu defnyddio er mwyn mesur llwyddiant ein hymdrechion.

Wrth roi sylw i'r meysydd blaenoriaeth byddwn hefyd yn ystyriol o themâu strategol Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr er mwyn sicrhau bod ein hymdrechion ni yn lleol yn cyfrannu'n gadarnhaol tuag at gyflawni gweledigaeth genedlaethol Llywodraeth Cymru. Y themâu strategol yw:

- 1. Cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg**
- 2. Cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg**
- 3. Creu amodau ffafriol – seilwaith a chyd-destun**

Bydd cefnogi plant, pobl ifanc a theuluoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn allweddol er mwyn gwireddu ein gweledigaeth. Yn fwy na dim, rhaid i ni wneud popeth o fewn ein gallu i sicrhau bod rhieni yn deall gwerth y Gymraeg a'u bod yn defnyddio'r iaith gyda'u plant. Mae'r data dangos bod angen amgylchynu plant â'r iaith cyn iddyn nhw gyrraedd yr ysgol hyd yn oed os ydym am eu gweld yn datblygu yn siaradwyr Cymraeg rhugl fel oedolion. Dyma lle mae angen i ni ganolbwyntio ein hymdrechion.

Mae ein cyfundrefn addysg lwyddiannus yn golygu bod mwy o siaradwyr Cymraeg yn y grŵp oed 15-19 ar Ynys Môn nag un unrhyw ran arall o'r wlad. Yr her i ni yw sicrhau bod ein pobl ifanc yn manteisio ar y sgiliau a ddysgon nhw yn yr ysgol ac yn parhau i ddefnyddio'r iaith tu hwnt i ddrysau'r ystafell ddosbarth.

Mae gan y gweithle hefyd rôl bwysig i'w chwarae i gynyddu hyder siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r iaith wrth eu gwaith ac yn eu bywydau personol. Fel prif gyflogwr yr ynys mae gennym ddyletsywydd i ddefnyddio a hyrwyddo'r Gymraeg yn ein gweinyddiaeth fewnol ac i ddatblygu sgiliau iaith ein gweithlu. Byddwn yn adeiladu ar lwyddiant ein rhaglen dreigl chwe blynedd i gynyddu defnydd mewnol o'r Gymraeg ac yn ei ymestyn i adrannau newydd. Byddwn hefyd yn effro i'r cyfleoedd y gall technoleg ei gynnig i gynyddu defnydd o'r iaith. Bydd hyn yn arbennig o bwysig wrth i ni addasu i fywyd wedi'r pandemig COVID-19 a'r pwyslais newydd ar weithio a chyfathrebu'n rhithiol. Rhaid i ni hefyd weithio'n barhaus i godi ymwybyddiaeth o'n gwasanaethau Cymraeg ac annog pobl i'w defnyddio.

Rydym am weld bod gwerth y Gymraeg a manteision defnyddio'r iaith yn cael eu cyfleu i gynulleidfa mor eang â phosib. Mae hyn yn golygu estyn allan i newydd ddyfodiaid i'r ynys, datblygwyr, busnesau a chymunedau sydd â llai o ymwneud â'r iaith o ddydd i ddydd. Byddwn yn defnyddio ein dylanwad i rannu gwybodaeth ac adnoddau i gynyddu ymwybyddiaeth o bwysigrwydd yr iaith yn lleol. Ein bwriad yw creu ymdeimlad o berthyn lle mae ein holl drigolion yn teimlo perchnogaeth o'r Gymraeg ac yn falch o fyw mewn cymuned fywiog, gwirioneddol ddwyieithog.

Effaith y pandemig COVID-19

Lluniwyd y strategaeth hon yng nghysgod un o'r digwyddiadau mwyaf i effeithio ein ffordd o fyw a gweithio. Arweiniodd ddatblygiadau yn ystod 2020 a 2021 at bryderon cynyddol am sefyllfa'r Gymraeg yn genedlaethol a galwadau am weithredu i amddiffyn yr iaith. Mae'r ffactorau hyn yn cynnwys ffyniant y farchnad dai, mwy o fuddsoddiad mewn ail gartrefi a chartrefi gwyliau, gweithio o bell sy'n caniatáu adleoli o ardaloedd trefol i ardaloedd gwledig ac arfordirol, ac achosion o enwau tai traddodiadol yn cael eu newid i rai Seisnig newydd. Mae'r effeithiau hyn i gyd yn rhai sydd wedi eu teimlo ar Ynys Môn.

Arweiniodd gyfnodau clo'r pandemig at gynnydd mewn prisiau tai yn lleol a, bron yn sicr, mwy o bobl yn symud i'r ardal i fanteisio ar y cyfle i weithio o bell. Mae mewnffudo yn her hanesyddol i ffyniant yr iaith Gymraeg mewn ardaloedd gwledig, ac nid yw eto'n glir beth fydd gwir effaith canlyniadau'r pandemig ar ddemograffeg ieithyddol ein hynys.

Effeithiodd gyfyngiadau'r pandemig ar gyfleoedd i siaradwyr a dysgwyr Cymraeg ddefnyddio'r iaith gyda'i gilydd yn anffurfiol yn y gwaith. Er mor amhrisiadwy y bu platfformau cyfarfod rhithiol, mae diffyg cyfleusterau cyfieithu ar y pryd gan rai darparwyr yn parhau'n rhwystr ac yn sicr o fod wedi llesteirio defnydd cyffredinol o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd.

Rhaid bod yn effro i'r posibilrwydd y bydd llai o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith wedi'r pandemig o achos dirwyn grwpiau neu ddigwyddiadau i ben. Efallai y bydd siaradwyr llai rheolaidd wedi colli hyder am fod llai o gyfle iddynt ymarfer yr iaith wyneb yn wyneb ag eraill.

Ein gobaith wrth i fywyd adfer wedi'r pandemig yw y bydd gweithgarwch cymdeithasol yn ail-ddechrau gydag awydd a brwdfrydedd newydd. Gobeithiwn y

bydd gan y gallu newydd i weithio'n rhithiol rai manteision i'w cynnig, fel galluogi siaradwyr Cymraeg i barhau i weithio o adref ar Ynys Môn, ble bynnag mae eu swyddi wedi eu lleoli. Gobeithiwn hefyd weld cyn-drigolion yn cael eu denu yn ôl i'r ardal.

Yn ei adroddiad sicrwydd ar gyfer 2020-2021, Camu Ymlaen,³ cyfeiriodd Comisiynydd y Gymraeg at yr angen i ystyried traweffaith COVID-19 ar y Gymraeg wrth i ni baratoi'r strategaeth hon. Yn ogystal â rhoi sylw i'r hyn a wyddom yn barod am oblygiadau'r pandemig ar ein ffordd o weithio ac ymwneud â'n gilydd, byddwn yn parhau i ail-ymweld â'r strategaeth wrth i ni ddeall mwy am yr effaith ar ddemograffeg yr ardal. Gwnawn hyn er mwyn sicrhau bod ein cynlluniau'n ymateb yn ddigonol i unrhyw newidiadau i ddynmeg ieithyddol yr ynys a'u bod yn addas ar gyfer y 'normal newydd'.

³ Comisiynydd y Gymraeg, Camu Ymlaen: Adroddiad Sicrwydd 2020-2021, ar gael yn [comisiynyddygydraeg.cymru](https://www.comisiynyddygydraeg.cymru).

Cyd-destun

Mae llunio strategaeth pum mlynedd i hybu'r Gymraeg ar Ynys Môn yn ofyniad statudol a strategol sy'n deillio o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Rhoddodd Fesur y Gymraeg statws swyddogol i'r iaith yng Nghymru. Fe wnaeth hefyd sefydlu dwy egwyddor gyfreithiol bwysig yn ymwneud â'r Gymraeg sy'n effeithio pob agwedd o fywyd cyhoeddus, sef:

- ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru; a
- dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Gofynion y safonau hybu

Sefydlodd Mesur y Gymraeg rôl Comisiynydd y Gymraeg sydd ag awdurdod i osod safonau ymddygiad sy'n ymwneud â defnyddio'r iaith ar ystod o sefydliadau. Derbyniodd y Cyngor [hysbysiad cydymffurfio](#)⁴ gan Gomisiynydd y Gymraeg ar 30 Medi 2015. Dyma'r ddogfen sy'n amlinellu'r 160 o safonau y mae'n rhaid i ni gwrrdd â nhw.

Yn gyffredinol, mae'r safonau wedi eu rhannu i bum dosbarth sy'n cyd-fynd â gwahanol feysydd gweithredu, sef:

- safonau cyflenwi gwasanaethau;
- safonau llunio polisi;
- safonau gweithredu;
- safonau cadw cofnodion; a
- safonau hybu.

Mae'r dosbarth olaf, y safonau hybu, yn gosod dyletswydd ar awdurdodau lleol i gefnogi ac annog defnyddio'r iaith yn y cymunedau maent yn eu gwasanaethu. Safon hybu 145 yw'r safon sy'n gosod gofyniad arnom i lunio a chyhoeddi'r strategaeth hon.

O dan safon 145 mae'n rhaid i ni baratoi a chyhoeddi ar ein gwefan strategaeth bum mlynedd yn esbonio sut yr ydym am hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith yn ehangach ar Ynys Môn. Rhaid i'r strategaeth gynnwys, ymysg pethau eraill:

- targed ar gyfer cynyddu neu gynnal nifer y siaradwyr Cymraeg yn yr ardal erbyn diwedd y cyfnod pum mlynedd; a
- datganiad yn nodi sut yr ydym yn bwriadu cyrraedd y targed hwnnw.

Ar ddiwedd y cyfnod pum mlynedd rhaid i ni adolygu'r strategaeth a chyhoeddi fersiwn newydd ohoni. Mae ein hasesiad o'n strategaeth hybu gyntaf, Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021, ar gael ar ein gwefan yn ynysmon.gov.uk.

⁴ Comisiynydd y Gymraeg, Hysbysiad cydymffurfio dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, ar gael yn [comisiynyddygydraeg.cymru](#).

Cyd-destun polisi

Nid yw'r strategaeth hon yn bodoli mewn gwagle. Mae gan y Cyngor hanes hir o ddarparu gwasanaethau Cymraeg o safon i'n trigolion a rhoddir lle amlwg i'r iaith yn ein cynlluniau. Mae [Cynllun y Cyngor](#)⁵ yn cydnabod pwysigrwydd ein treftadaeth a'n diwylliant Cymraeg ac yn nodi bod diogelu'r iaith yn flaenoriaeth uchel i ni. Mae ein [Polisi Iaith Gymraeg](#)⁶ yn adlewyrchu ein cyfrifoldeb i hyrwyddo'r iaith yn gymunedol ac fel cyflogwr i ddenu a chadw siaradwyr Cymraeg i gynnal y safon uchel o wasanaethau.

Yn ogystal â'n hymrwymiad i ddefnyddio ac ystyried yr iaith yn ein gwasanaethau a'n cynlluniau, mae arnom nifer o ddyletswyddau a chyfrifoldebau eraill sy'n cyfrannu tuag at hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yn ein hardal.

Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr

Mae nodau ac amcanion Llywodraeth Cymru er mwyn cyflawni'r uchelgais o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 wedi eu hamlinellu yn ei strategaeth genedlaethol [Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr](#)⁷. Mae'r strategaeth yn nodi'r angen i gynnig cyfleoedd i siaradwyr Cymraeg ddefnyddio eu sgiliau'n rhwydd yn y gwaith, fel rhan o'r gyfundrefn addysg, ac yn gymdeithasol. Mae hefyd yn glir bod rhaid creu amgylchiadau ffafriol er mwyn annog y nifer o siaradwyr Cymraeg. Bydd ein strategaeth ni'n cyfrannu tuag at gyflawni'r uchelgais cenedlaethol hwn.

Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Prif nod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yw gwella lles cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Mae'n pennu dyletswydd llesiant y mae rhaid i ni ei gyflawni a saith nod llesiant y mae'n rhaid i ni weithio tuag atynt. Un o'r nodau llesiant hynny yw 'Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu'. Fel rhan o Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru Gwynedd a Môn rydym wedi datblygu [Cynllun Llesiant](#)⁸ ar gyfer y ddwy sir er mwyn cydweithio tuag at gyflawni nodau'r deddf.

Mwy na geiriau

[Mwy na geiriau](#)⁹ yw fframwaith strategol Llywodraeth Cymru ar gyfer gwella gwasanaethau Cymraeg yn y maes iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol. Mae'n gosod disgwyliadau arnom i ddarparu gwasanaethau gofal a chymdeithasol drwy gyfrwng y Gymraeg ac i wneud 'cynnig rhagweithiol' i ddefnyddwyr ein gwasanaethau fel nad oes rhaid iddynt ofyn am gael defnyddio'r iaith gyda ni.

Cynllunio a'r iaith Gymraeg

Mae polisi cynllunio cenedlaethol yn cynghori y dylid rhoi ystyriaeth benodol i gymunedau lle mae defnyddio'r Gymraeg yn rhan naturiol o fywyd bob dydd wrth

⁵ Cyngor Sir Ynys Môn, Cynllun y Cyngor 2017-2022, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

⁶ Cyngor Sir Ynys Môn, Polisi Iaith Gymraeg, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

⁷ Llywodraeth Cymru, Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr, ar gael yn llyw.cymru.

⁸ Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn, Cynllun Llesiant Gwynedd a Môn, ar gael yn llesiantgwyneddamon.org.

⁹ Llywodraeth Cymru, Mwy na geiriau: Fframwaith Strategol ar gyfer Gwasanaethau Cymraeg mewn Iechyd, Gwasanaethau Cymdeithasol a Gofal Cymdeithasol, ar gael yn wales.nhs.uk.

wneud penderfyniadau a llunio polisiâu'n ymwneud â defnydd tir. Mae'r Cyngor wedi paratoi [Cynllun Datblygu Lleol](#)¹⁰ ar y cyd gyda Chyngor Gwynedd sy'n canolbwyntio ar faterion ac amcanion lleol yn cynnwys yr iaith. Mae [Polisi Strategol PS1 \(Iaith Gymraeg a Diwylliant Cymreig\)](#) y cynllun yn hyrwyddo a chefnogi defnydd o'r iaith. Mae'n rhagnodi bod angen canfod gwybodaeth am fathau penodol o ddatblygiadau er mwyn dod i gasgliad am effaith debygol cynlluniau ar y Gymraeg. Mae'r [Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy](#)¹¹ yn rhoi arweiniad pellach ar sut i roi ystyriaeth briodol i'r iaith Gymraeg er mwyn cwrdd â meini prawf Polisi Strategol PS1.

Cynllun strategol y Gymraeg mewn addysg

Fel rhan o Ddeddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013 mae'n ofynnol arnom i baratoi [Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg](#) neu [CSGA](#).¹²

Gweledigaeth ein CSGA yw bod pob un o'n plant a'n pobl ifanc yn gwbl ddwyieithog ac yn gallu defnyddio'r Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal ar ddiwedd eu cyfnod yn yr ysgol neu'r coleg. Mae'r cynllun yn amlinellu ein hamcanion ar gyfer gwireddu'r weledigaeth hon.

Fel y mae'r uchod yn dangos, mae yna sylfaen bolisi sylweddol yn ymwneud â hyrwyddo'r Gymraeg y mae angen i ni fod yn ystyrion ohoni. Mae'n amlygu pwysigrwydd cael polisiâu a strategaethau priodol mewn lle er mwyn gwarchod, hybu a chynyddu defnydd o'r iaith yn genedlaethol ac yn lleol.

¹⁰ Cyngor Gwynedd a Chyngor Sir Ynys Môn, Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn 2011-2025, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

¹¹ Cyngor Gwynedd a Chyngor Sir Ynys Môn, Canllawiau Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

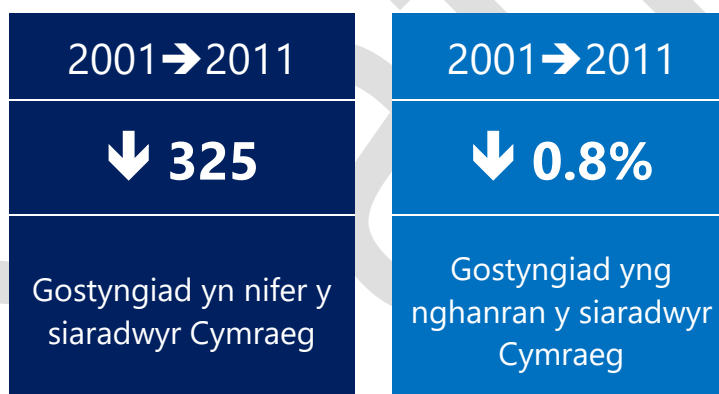
¹² Cyngor Sir Ynys Môn, Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg 2022-2032, ar gael yn ynysmon.gov.uk.

Y Gymraeg ar Ynys Môn

Y ffynhonnell bwysicaf, fwyaf cynhwysfawr, o wybodaeth am nifer y siaradwyr Cymraeg yn ein hardal yw'r cyfrifiad. Er i'r cyfrifiad diweddaraf gael ei gynnal yn 2021, ni fydd data sylweddol newydd ar gael i ni nes dadansoddi'r canlyniadau yn ystod 2022 a 2023. Felly, mae'r trosolwg canlynol o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn yn seiliedig ar ddata Cyfrifiad 2011.

Prif ganlyniadau'r cyfrifiad

Mae 19% o boblogaeth Cymru gyfan yn gallu siarad Cymraeg. Ar Ynys Môn y ffigwr yw 57.2%, neu 38,568 o bobl. Mae hyn yn golygu bod 6.8% o holl siaradwyr Cymraeg Cymru yn byw yma. Er bod hyn yn golygu mai ni sydd â'r ail gyfradd uchaf o siaradwyr yn y wlad, mae'r ffigwr yma'n ostyngiad o 0.8% o gymharu â'r sefyllfa yn 2001. Bryd hynny roedd 60.1% o'r boblogaeth (38,893) yn gallu siarad yr iaith. Golyga hyn bod 325 yn llai o siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn yn 2011 o gymharu â 2001. Mae hyn yn rhan o batrwm hirdymor sy'n dangos lleihad cyson yn y nifer o siaradwyr ers canol yr ugeinfed ganrif.

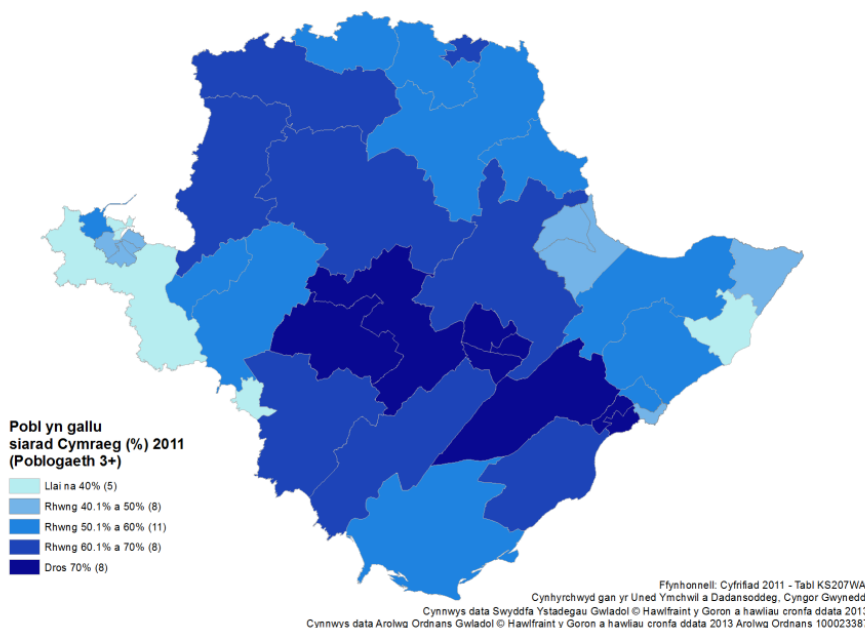

Tabl: Nifer a chanran siaradwyr Cymraeg

Blwyddyn	Ynys Môn	Cymru
1951	38,443 (80.0%)	714,700 (28.9%)
1961	37,101 (75.0%)	656,000 (26.0%)
1971	37,135 (66.0%)	542,400 (20.8%)
1981	39,229 (61.0%)	508,200 (18.9%)
1991	41,240 (61.9%)	500,000 (18.5%)
2001	38,893 (60.1%)	582,368 (20.7%)
2011	38,568 (57.2%)	562,016 (19%)

Fel y mae'r map isod yn dangos, mae defnydd o'r iaith yn amrywio'n sylweddol ar yr ynys, gyda llawer mwy o siaradwyr Cymraeg yn ardaloedd y canol o gymharu â'r arfordir. Mae dros 70% yn gallu siarad Cymraeg yn mron pob un o gymunedau'r mewndir.

Map: Canran siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd 2011

Tabl: Wardiau a'r nifer uchaf o siaradwyr Cymraeg

Ward	2001		2011		Newid
	Safle	Canran	Safle	Canran	
Cyngar	1	84.7%	1	80.8%	-3.9%
Tudur	2	83.6%	2	80.7%	-2.9%
Cefni	3	83.1%	3	80.5%	-2.6%
Llanfihangel Ysgeifiog	4	78.3%	4	75.8%	-2.5%
Bodffordd	5	77.9%	5	73.3%	-4.6%
Braint	6	77.1%	6	73.2%	-3.9%
Bryngwran	7	76.1%	7	71.2%	-4.9%
Gwyngyll	8	73.9%	8	70.5%	-3.4%
Bodorgan	9	72.7%	10	68.3%	-4.4%
Llannerch-y-medd	10	72.3%	9	69.9%	-2.4%

Tabl: Wardiau a'r nifer isaf o siaradwyr Cymraeg

Ward	2001		2011		Newid
	Safle	Canran	Safle	Canran	
Biwmares	1	39.7%	4	39.5%	-0.2%
Rhosneigr	2 (=)	42.6%	1	36.0%	-6.6%
Trearddur	2 (=)	42.6%	2	38.1%	-4.5%
Tref Caergybi	4	43.2%	3	39.1%	-4.1%
Maeshyfryd	5	43.7%	7	40.6%	-3.1%
Morawelon	6	45.3%	6	40.4%	-4.9%
Llanbedrgoch	7	45.5%	9	43.9%	-1.6%
Porthyfelin	8	45.7%	5	39.7%	-6.0%
Kingsland	9	48.0%	8	42.9%	-5.1%
Moelfre	10	51.4%	10	52.3%	0.9%

Mae'r gallu i ddefnyddio'r iaith hefyd yn amrywio'n yn ôl oedran. Mae dros 72.8% o'n pobl ifanc 15-19 oed yn gallu siarad Cymraeg, sef y ganran uchaf o siaradwyr Cymraeg yn y categori hwnnw ar draws Cymru gyfan. Mae dros 61% o bobl ifanc 25-29 oed yn gallu siarad Cymraeg yn Ynys Môn, sef yr ail ganran uchaf o siaradwyr Cymraeg yn y categori hwnnw ar draws Cymru gyfan. Mae'n debygol bod hyn yn adlewyrchu dylanwad y system addysg ar sgiliau iaith plant oedran ysgol.

Mae'r nifer o siaradwyr Cymraeg yn is ar gyfer y grŵp oedran 30-34 (60.2%), y grŵp oedran 50-54 (50.6%), y grŵp oedran 70-74 (49.6%) a'r grŵp oedran 85+ (50.8%).

Mudo

Cynyddodd boblogaeth Ynys Môn o 2,922 rhwng 2001 a 2011. Nid newid naturiol o ganlyniad i enedigaethau a marwolaethau oedd prif reswm y cynnydd ond mewnfudo. Dros y cyfnod mewnfudodd 2,350 o bobl ar gyfartaledd i Ynys Môn bob blwyddyn o weddill Prydain. Mae hyn yn cyfateb i boblogaeth Y Fali'n symud i'r ardal yn flynyddol.

Mae allfudo, neu symud i ffwrdd o'r ardal, ar ei uchaf ymysg y grŵp oedran 15-29 gydag oddeutu 180 mwy o bobl o'r grŵp oedran yma ar gyfartaledd yn symud allan o'r ardal nag yn symud i mewn. Dyma'r oedran pan fydd pobl ifanc yn dueddol o symud i ffwrdd i astudio neu ddilyn llwybr gyrfa. Mae mewnfudo ar ei uchaf ymysg y grŵp oedran 45-59 gydag 130 yn fwy o bobl o'r grŵp oedran hwn ar gyfartaledd yn symud i'r ardal nac yn symud allan. Mae'n debyg mai'r prif reswm am hyn yw bod pobl yn dewis symud i Ynys Môn i ymddeol.

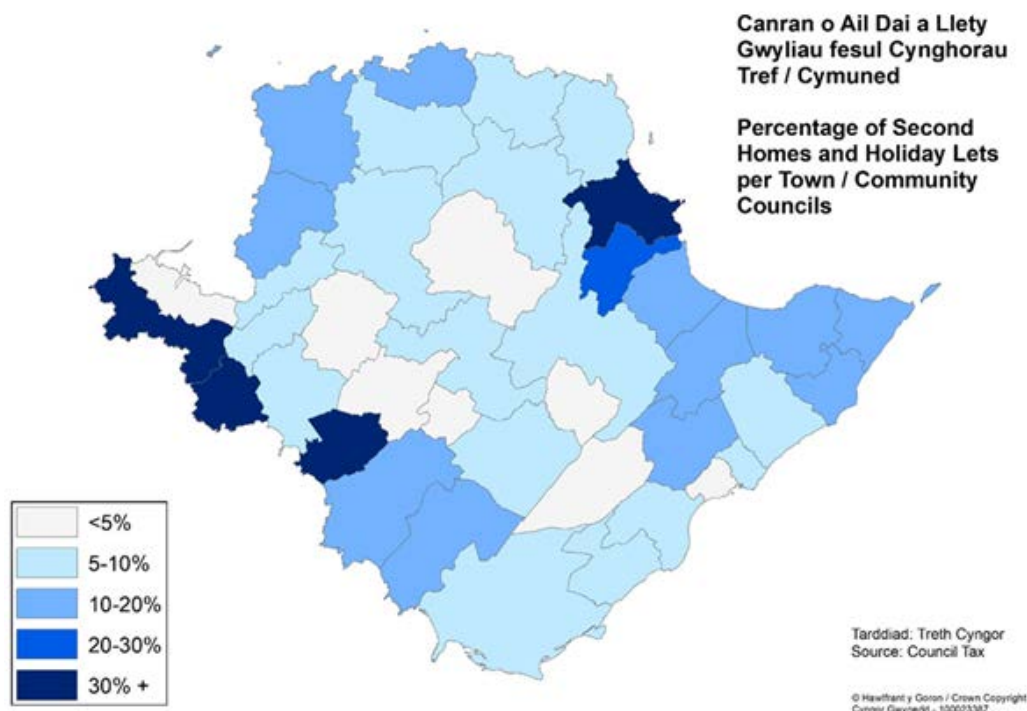
Er nad ydym eto yn gwybod beth fydd gwir effaith y pandemig COVID-19 ar gyfraddau mewnfudo, mae'r tabl isod o ddata'r dreth Gyngor yn ystod haf 2020 yn dangos bod llawer iawn mwy o lety gwyliau ac ail gartrefi ar yr ynys o gymharu â'r darlun Cymru gyfan.

Tabl: Cyfanswm cartrefi gwyliau

	Ynys Môn	Cymru
Nifer yr unedau preswyl	35,195	988,418
Nifer yr ail gartrefi	2,719	18,547
Cyfanswm llety gwyliau (unedau busnes annomestig)	861	6,906
Cyfanswm	3,580	25,453
Canran gyfunol o gartrefi gwyliau	9.9%	2.56%

O gymharu lefelau cartrefi gwyliau a chanrannau sy'n gallu siarad Cymraeg, mae'n amlwg o'r map isod (hefyd o ddata'r dreth Gyngor 2020) fod rhywfaint o gysylltiad yn yr ystyr bod cymunedau lle mae cyfran uchel o lety gwyliau ac ail gartrefi yn gymunedau lle mae defnydd o'r Gymraeg yn is.

Map: Canran o ail dai a llety gwyliau fesul cyngor tref a chymuned 2020

Mae'r uchod yn cynnig trosolwg yn unig o ddefnydd o'r iaith yn ein hardal yn bennaf seiliedig ar brif ganfyddiadau Cyfrifiad 2011 mewn perthynas. Yn 2021 cyhoeddodd Menter Iaith Môn **Broffil Iaith**, sef darlun cynhwysfawr o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn yn seiliedig ar amrywiaeth o ffynonellau data ac ymchwil. Mae copi ar gael ar wefan mentermon.com. Dyma rai o'r prif negeseuon yn codi o'r Proffil Iaith am ddemograffeg y Gymraeg ar Ynys Môn:

- Mae ffigyrau Cyfrifiad 2011 yn rhoi darlun cymharol gymysg o sefyllfa'r iaith yn lleol. Er bod effaith mewnfudo i'w weld yn glir a'r Gymraeg yn colli tir yn ardal Caergybi, mae canol yr ynys ymhlith ardaloedd cymreicaf Cymru.
- Ychydig o newid fu mewn gwirionedd yn sefyllfa'r iaith rhwng 2001 a 2011. Er mai newid cymharol fychan oedd y cwmp yn nifer y siaradwyr Cymraeg, mae'n nodweddiadol o batrwm cenedlaethol o ostyngiad cyson dros yr hanner canrif ddiwethaf.
- Roedd y cwmp mwyaf i'w weld yn ardal Caergybi, gyda 500 yn llai o siaradwyr Cymraeg yma. Yn wahanol i rannau eraill yr ynys, nid mewnfudo oedd yn gyfrifol am y gostyngiad gan fod cyfran uchel o boblogaeth yr ardal wedi ei eni yng Nghymru.
- Mae dylanwad mewnfudo i'w weld yn glir ar hyd y rhan fwyaf o arfordir yr ynys gyda dros 40% o'r boblogaeth yma wedi ei eni tu allan i Gymru mewn sawl ardal.
- Mae'r mwyafrif llethol (78.2%) o drigolion Ynys Môn a aned yng Nghymru yn gallu siarad Cymraeg.

- Llangefni yw un o drefi Cymreiciaf Cymru gyda mwy o siaradwyr Cymraeg yn byw yno nag unman arall, ac eithrio ardal Caernarfon.
- Mae'r cynnydd dros yr hanner can mlynedd diwethaf ym mhoblogaeth yr ynys wedi arwain at leihad yn nifer y siaradwyr Cymraeg. Er gwaethaf hynny, mae'r iaith wedi dal ei thir yn bur dda o ystyried cymaint o fewnfudo sydd wedi bod i'r ardal.

Draft

Maes blaenoriaeth 1: Plant, pobl ifanc a'r teulu

Mae maes blaenoriaeth cyntaf y strategaeth yn canolbwyntio ar blant, pobl ifanc a'r teulu. Mae hyn oherwydd bod trosglwyddo'r iaith o un genhedlaeth i'r nesaf yn hollbwysig er mwyn cynnal a gwarchod y Gymraeg fel iaith gymunedol. Mae gan addysg hefyd rôl allweddol i'w chwarae mewn creu cyfleoedd i blant a phobl ifanc ddysgu, clywed a defnyddio'r iaith yn yr ystafell ddosbarth a thu hwnt i giatiau'r ysgol.

Beth hoffem ni ei weld

- Mwy o deuluoedd yn gweld gwerth y Gymraeg ac yn defnyddio'r iaith gyda'u plant.
- Mwy o blant a phobl ifanc yn defnyddio'r iaith bod dydd yn yr ysgol ac yn gymdeithasol.
- Mwy o rieni sy'n byw ar yr ynys yn dewis addysg Gymraeg i'w plant.
- Mwy o ddisgyblion yn parhau i ymarfer eu sgiliau Cymraeg wrth drosglwyddo o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd ac i addysg ôl-orfodol.
- Pob disgybl yn cael yr hawl i fod yn gwbl ddwyieithog erbyn gorffen yr ysgol yn 16 oed.
- Mwy o newydd ddyfodiaid i'r ardal yn dewis addysg Gymraeg i'w plant ac yn gweld gwerth trochi iaith.
- Mwy o newydd ddyfodiaid i'r ardal sy'n rhieni yn dewis dysgu Cymraeg ei hunain.
- Gwell ymwybyddiaeth ymysg pobl ifanc o werth y Gymraeg fel sgil ac ased ar gyfer y byd gwaith.

Yr heriau

Trosglwyddo'r Gymraeg o fewn y teulu

Mae methiant o fewn teuluoedd i drosglwyddo'r Gymraeg i'r genhedlaeth nesaf yn rhwystr neilltuol i ffyniant yr iaith ar Ynys Môn. Mewn cartrefi pâr lle mai dim ond un oedolyn sy'n gallu siarad Cymraeg, dim ond 38.1% o blant tair oed sy'n gallu siarad Cymraeg. Hyd yn oed lle mae'r ddau riant yn siarad Cymraeg, y ffigwr cyfatebol ar gyfer plant tair oed yw 76.7%.

Er gwaethaf yr her, dyma hefyd ein cyfle mwyaf i greu siaradwyr Cymraeg newydd sy'n debygol o ddefnyddio'r iaith yn naturiol yn ein cymunedau. Mae data cenedlaethol yn dangos ble trosglwyddwyd y Gymraeg i blant yn y cartref, erys 80% yn rhugl fel oedolion. Mae hyn i'w gymharu â 49% o'r rhai a ddysgodd yn yr ysgol

feithrin, 26% yn yr ysgol gynradd, a 8% yn yr ysgol uwchradd.¹³ Felly, mae'r siawns o ddal gafael ar y Gymraeg fel oedolyn gymaint uwch os yw plentyn yn dysgu'r iaith yn ifanc.

Aelwydydd di-gymraeg

Mae rhai teuluoedd yn dewis peidio defnyddio'r iaith ac yn osgoi gofal neu addysg cyfrwng Cymraeg yn gyfan gwbl drwy anfon eu plant i leoliadau heb eu rheoli neu mewn rhannau eraill o'r rhanbarth.

Camsyniadau am werth y Gymraeg

Mae mythau a chamsyniadau am werth y Gymraeg a dwyieithrwydd yn parhau'n gryf yn nhrwch y boblogaeth. Yr amlycaf o bosib yw'r camsyniad bod clywed dwy iaith yn ddryslyd a'i bod yn well cyflwyno un iaith yn unig i blentyn i ddechrau. Hefyd y canfyddiad bod gofal neu addysg cyfrwng Cymraeg yn anaddas i blant di-gymraeg am na allant fynegi eu hunain. Mae rhai agweddau hen ffasiwn nad yw'r Gymraeg yn ddefnyddiol yn y byd gwaith a bod astudio drwy gyfrwng yr iaith yn rhwystr i lwyddiant mewn pynciau fel mathemateg a gwyddoniaeth yn parhau.

Colli gafael ar y Gymraeg ar ôl gadael yr ysgol

Mae gan addysg ddylanwad cryf ar allu plant a phobl ifanc oed ysgol yn yr iaith. Rydym eisoes wedi nodi bod gan Ynys Môn y gyfradd uchaf o siaradwyr Cymraeg yn y grŵp oedran 15-19 oed trwy Gymru gyfan. Yr her i ni yw sicrhau nad yw'r gallu yma'n cael ei golli wrth i'n pobl ifanc drosglwyddo allan o afael y gyfundrefn addysg i'r byd gwaith ac i fywyd cymdeithasol fel oedolion.

Yr ystadegau

- Mae 80.1% o blant tair i bedair oed Ynys Môn sydd yn dod o gartrefi lle mae'r ddau riant yn siarad Cymraeg yn gallu siarad yr iaith.
- Yn 2019-20 y Gymraeg oedd prif gyfrwng addysgu ar gyfer 86.8% o ddisgyblion cynradd Ynys Môn.
- Enillodd 72.7% o ddisgyblion uwchradd Ynys Môn gymhwyster TGAU A*-C mewn Cymraeg iaith gyntaf yn 2020.
- Yn ôl Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr, mae dros hanner dysgwyr Cymru yn gadael yr ysgol yn 16 oed, gan symud ymlaen i addysg bellach, prentisiaethau neu gyflogaeth.

¹³ Menter Iaith Môn, Proffil Iaith: Darlun o sefyllfa'r Gymraeg ar Ynys Môn (2021), t. 58-61. Ar gael yn mentermon.com.

Beth nesaf?

Byddwn yn sicrhau:

- bod rhieni'n deall gwerth y Gymraeg ac yn defnyddio'r iaith gyda'u plant;
- bod gofal ac addysg cyfrwng Cymraeg o safon ar gael i bawb;
- bod ein pobl ifanc yn deall bod sgiliau yn y Gymraeg o fantais iddynt; a
- bod cyfleoedd ar gael i blant a phobl ifanc fwynhau eu hunain yn Gymraeg.

Os ydym o ddifri am greu siaradwyr Cymraeg newydd fydd yn defnyddio'r iaith fel rhan naturiol o'u bywydau, rhaid i ni sianelu ein hymdrechion at feithrin patrymau iaith cadarnhaol yn gynnar ym mywyd plant. Mae angen i ni estyn allan i ddarpar rieni yn ystod cyfnodau beichiogrwydd, mamolaeth a thadolaeth er mwyn rhannu negeseuon cadarnhaol am fanteision cyflwyno a throsglwyddo'r Gymraeg i'w babanod. Mae tystiolaeth sy'n dangos bod y cyfnod hwn yn 'gyfle euraidd' pan mae rhieni yn fwy effro i newid arferion er lles eu plant ac yn awyddus i ddysgu'r iaith.¹⁴ Bydd gan ein hymarferwyr blynyddoedd cynnar rôl genhadol allweddol i'w chware ac felly mae'n bwysig eu bod hwythau yn deall y manteision. Byddwn yn gweithio gyda Menter Iaith Môn fel rhan o **Bartneriaeth Cymraeg i Deuluoedd Môn** i'w harfogi gyda gwybodaeth ac adnoddau pwrpasol i'w cynorthwyo. Mae aelodaeth y bartneriaeth (is-grŵp i Fforwm Iaith Ynys Môn) yn eang ac yn cynnwys cynrychiolwyr o'r sector iechyd, gofal, addysg a'r trydydd sector sy'n cydweithio ar brosiectau â ffocws penodol ar y ddarpariaeth Gymraeg i deuluoedd yr ardal.

Mae ein swyddogion Dechrau'n Deg yn darparu cymorth dwys i blant o dan bedair oed a'u teuluoedd mewn ardaloedd penodol fel rhan o raglen blynyddoedd cynnar Llywodraeth Cymru. Canolbwynt y rhaglen yw hyrwyddo sgiliau cymdeithasol, emosiynol, gwybyddol ac iaith, datblygiad corfforol ac adnabod anghenion sylweddol yn gynnar. Byddwn yn sicrhau bod negeseuon cadarnhaol am fanteision defnyddio'r iaith gyda'u plant yn cael eu rhannu â rhieni sy'n dod i gyswllt â'r gwasanaeth.

Er bod nifer o leoliadau blynyddoedd cynnar yn cynnig elfen o'u gofal yn Gymraeg ar Ynys Môn, mae angen i ni weithio i gynyddu cyfleoedd trochi iaith, sef ffordd o gyflwyno'r Gymraeg fel ail iaith i fabanod a phlant ifanc nad ydynt yn clywed y Gymraeg adref. Bydd hyn hefyd yn golygu cydweithio gyda Dechrau'n Deg a'n partneriaid yn y Fenter Iaith, Mudiad Meithrin, Cymraeg i Blant, ac mewn ysgolion, i sicrhau bod darparwyr yn derbyn y gefnogaeth sydd ei hangen arnynt i ofalu yn Gymraeg ac i ddylanwadu'n gadarnhaol ar batrymau iaith y plant ifanc yn eu gofal.

Trwy greu mwy o gyfleoedd chware anffurfiol bydd mwy o blant yn cael eu hamgylchynu gan yr iaith ac yn ei dysgu mewn ffordd naturiol. Rydym yn ffodus bod gan Mudiad Meithrin, sef prif ddarparwr cyfleoedd trochi iaith yr ardal, bresenoldeb

¹⁴ Llywodraeth Cymru, Dechrau'n Deg – Atodiad: Canllawiau ar Leferydd, Iaith a Chyfathrebu (2017), t. 34. Ar gael yn llyw.cymru.

cryf ar yr ynys. Yn ogystal â'r nifer o Gylchoedd Meithrin a Chylchoedd Ti a Fi sy'n gweithredu yma, mae un o feithrinfeydd dydd y mudiad wedi ei lleoli yn Llangefni. Mae gwaith Mudiad Meithrin ar yr ynys yn hollbwysig fel yr allwedd i gychwyn y daith ddwyieithog o'r cyn-geni (trwy'r rhaglen Cymraeg i Blant a'r cydweithio gyda'r sector iechyd) ymlaen i'r Cylch Ti a Fi ac yna'r Cylch Meithrin. Mae angen i ni adeiladu ar ein perthynas gyda'r mudiad i sicrhau bod lleoliadau croesawgar sy'n deall manteision trosglwyddo a throchi iaith ar gael ym mhob rhan o'r ynys i bob rhiant, waeth bynnag eu gallu yn y Gymraeg.

Yn yr un modd mae angen i ni sicrhau bod addysg cyfrwng Cymraeg o safon ar gael ym mhob rhan o'r ynys a'n bod yn hyrwyddo manteision yr addysg hynny i'n holl gymunedau. Mae pob un o ysgolion cynradd Ynys Môn, ac eithrio dwy, yn ysgolion cymunedol dan awdurdodaeth y Cyngor. Mae hyn yn golygu mai'r Gymraeg yw'r prif gyfrwng addysgu ar gyfer 86.8% o ddisgyblion cynradd. Mae pum ysgol gyfun gymunedol i ddisgyblion uwchradd ar yr ynys, pedwar ohonynt yn rhai dwyieithog ac un (Ysgol Uwchradd Caergybi) yn ysgol cyfrwng Saesneg â chyfran sylweddol o Gymraeg. Y Gymraeg yw'r prif gyfrwng addysgu ar gyfer 34.8% o'n disgyblion uwchradd, gyda'r iaith yn rhan o'r addysg i 39.2%, a Saesneg yn gyfrwng addysgu i 24.6% o ddisgyblion. Y Gymraeg yw prif iaith gyfathrebu gweinyddiaeth ein hysgol addysg arbennig i ddisgyblion rhwng 3-19, Canolfan Addysg y Bont, ac mae pwyslais ar sgiliau dwyieithog yn addysg y disgyblion.

Fel yn y blynyddoedd cynnar, mae angen i ni hyrwyddo manteision trochi iaith i blant oedran ysgol. Mae ein [Canolfan Iaith](#) wedi ei leoli ar ddau safle mewn ysgolion cynradd ym Moelfre a Chaergybi ac mae'n cynnig addysg trochi yn y Gymraeg gan athrawon iaith ag arbenigedd. Byddwn yn edrych i ymestyn y ddarpariaeth trochi yn ystod cyfnod y strategaeth gan fanteisio ar gefnogaeth ariannol gan Lywodraeth i gefnogi dysgwyr Cymraeg hŷn sy'n ymgymryd â throchi hwyr mewn ysgolion. Bydd polisi iaith ddwyieithog ein holl ysgolion yn cael ei atgyfnerthu gyda chyflwyniad ein [Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg \(CSGA\)](#) newydd yn 2022. Mae deilliannau'r CSGA i gyd yn cyfrannu tuag at y nod o gynyddu defnydd o'r Gymraeg. Maent yn cynnwys, ymysg pethau eraill, cynyddu nifer y disgyblion sy'n cael eu haddysgu'n Gymraeg, mwy o blant yn defnyddio'r iaith wrth symud o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd, mwy o ddisgyblion yn astudio ar gyfer cymwysterau Cymraeg, a chreu mwy o gyfleoedd i'r ddefnyddio'r iaith mewn gwahanol gyd-destunau yn yr ysgol. Mae gweithredu'r CSGA felly yn hollbwysig i lwyddiant y strategaeth hon.

Ochr yn ochr â gweithredu'r CSGA bydd angen i ni sicrhau bod ein hysgolion yn parhau i arfer fframwaith cenedlaethol y [Siarter Iaith](#). Mae pwyslais y Siarter Iaith ar ddylanwadu ar ddefnydd iaith disgyblion tu allan i'r ystafell ddosbarth, sy'n allweddol os ydym am weld ein plant a'n pobl ifanc yn parhau i ddefnyddio'r Gymraeg wedi iddynt adael yr ysgol. Mae'r fframwaith yn cynnig strwythur i ysgolion sy'n arwain at gynyddu defnydd cymdeithasol eu disgyblion o'r iaith a byddwn yn parhau i gefnogi ein hysgolion i'w weithredu.

Mae gan y Siarter Iaith y fantais o gynorthwyo rhieni i ddysgu Cymraeg, yn bennaf er mwyn annog eu plant gyda'u gwaith ysgol, ond hefyd i'w helpu i integreiddio'n gymunedol a gwella'u cyfleoedd cyflogaeth. Gan fod lefel y ddarpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg mor uchel ar Ynys Môn, mae yma nifer o rieni nad ydynt eu hunain yn siarad yr iaith neu'n hyderus yn eu Cymraeg sy'n cynnal eu plant drwy addysg ddwyieithog. Mae'n bwysig ein bod yn cydnabod pa mor rhwystredig y gall hynny fod

a'n bod yn gweithio'n fwriadus i rannu negeseuon cadarnhaol gyda'r rhieni hynny am fanteision dwyieithrwydd i'w plant.

Mae angen i'n pobl ifanc ddeall bod ganddynt fantais gystadleuol werthfawr yn y Gymraeg sy'n eu gosod ar wahân i rai o'u cyfoedion pan mae'n dod i ymgeisio am swyddi, er enghraifft. Mae gan ddarparwyr addysg ôl-orfodol rôl bwysig i'w chware mewn hyrwyddo gwerth yr iaith fel sgil ac ased pan mae'n dod i ddewis llwybr gyrfa. Byddwn felly'n cydweithio gyda'n partneriaid i hyrwyddo'r cyfleoedd gwaith sy'n galw am sgiliau iaith Gymraeg yn yr ardal ac yn sicrhau bod ein cyfundrefn addysg yn meithrin y sgiliau hynny fel bod gweithlu parod yma ar Ynys Môn.

Rydym wedi crybwyll fwy nac unwaith pa mor bwysig ydy clywed a defnyddio'r Gymraeg y tu hwnt i'r ystafell ddosbarth os ydym am weld ein plant a'n pobl ifanc yn meithrin agwedd gadarnhaol tuag ar yr iaith. Mae nifer o fudiadau ar Ynys Môn sy'n cynnig cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol, fel yr Urdd, Ffermwyr Ifanc, Menter Iaith Môn, clybiau chwaraeon a chlybiau ieuenctid. Rhaid i ni gydweithio gyda'n partneriaid i gefnogi adfer gweithgarwch cymdeithasol cyfrwng Cymraeg i blant a phobl ifanc wedi'r cyfnod clo er mwyn sicrhau bod cymaint o gyfleoedd a phosib i ddefnyddio'r iaith. Mae gweithgareddau o'r fath yn cynnig cyfle trochi arbennig i blant a phobl ifanc glywed a defnyddio'r Gymraeg mewn awyrgylch anffurfiol, hwyliog.

Dangosyddion llwyddiant

- Cynnydd yn nifer y lleoliadau blynyddoedd cynnar i blant hyd at bum mlwydd oed sy'n cynnig trochi iaith.
- Cynnydd yn nifer y disgyblion uwchradd sy'n cael eu haddysgu'n Gymraeg
- Cynnydd yn nifer y disgyblion uwchradd sy'n astudio'r Gymraeg fel pwnc ar gyfer cymhwyster iaith gyntaf.
- Cynnydd yn nifer y disgyblion uwchradd sy'n astudio pynciau eraill trwy gyfrwng y Gymraeg.
- Cynnydd yn nifer rhieni plant oed ysgol sydd yn dysgu Cymraeg.
- Nifer y newydd ddyfodiaid sydd â phlant oedran ysgol sy'n derbyn addysg trochi iaith o fewn blwyddyn o symud i'r ardal.
- Cynnydd yn nifer y myfyrwyr sy'n astudio cyrsiau addysg bellach cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog.
- Nifer y gweithgareddau chwaraeon a hamdden i blant a phobl ifanc sy'n cael eu cynnal yn Gymraeg.

Maes blaenoriaeth 2: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith

Ein hamcan gydag ail faes blaenoriaeth y strategaeth yw prif ffrydio'r Gymraeg a sicrhau statws amlwg i'r iaith yn y gweithle. Mae angen i'n gwasanaethau ni adlewyrchu'r gymuned leol, bod trigolion yn ymwybodol o'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael yma a theimlo'n hyderus i'w defnyddio. Mae angen i ni hefyd fod yn effro i'r cyfleoedd y gall technoleg eu cynnig i gynyddu a hwyluso defnyddio'r iaith yn y gwaith.

Beth hoffem ni ei weld

- Mwy o drigolion yn defnyddio'r Gymraeg yn y gwaith.
- Gwell ymwybyddiaeth ymysg busnesau o werth y Gymraeg fel sgil ac ased yn y byd gwaith.
- Mwy o swyddi a chyfleoedd cyflogaeth o ansawdd yn lleol.
- Mwy o ddefnydd o'r Gymraeg mewn gweinyddiaeth llywodraeth leol, yn cynnwys cynghorau tref a chymuned.
- Mwy o ddefnydd o'r Gymraeg wrth ddefnyddio technoleg.
- Mwy o drigolion yn defnyddio gwasanaethau Cymraeg yn ysgrifenedig, ar lafar ac ar lein.
- Gofal cyfrwng Cymraeg o safon ar gael yn y cartref, cartrefi gofal ac yn y sector iechyd.

Yr heriau

Heriau daearyddol

Mae demograffeg ieithyddol Ynys Môn yn dangos bod defnydd o'r Gymraeg yn amrywio o ardal i ardal. Mae gwahaniaethau hefyd yn natur y swyddi a lefel y gwasanaethau sydd ar gael yma. Nid yw'r un cyfleoedd ar gael bob amser i'n trigolion sy'n byw mewn rhannau mwy gwledig o'r ynys sef, yn amlach na pheidio, ein cymunedau sydd fwyaf tebygol o ddefnyddio'r iaith yn naturiol.

Economi dymhorol

Mae gorddibyniaeth ar economi dymhorol yn gysylltiedig â'r diwydiant twristiaeth yn creu cyfleoedd cyflogaeth anwadal. Fodd bynnag, gall newid i'r farchnad swyddi wedi'r pandemig COVID-19 fod yn gyfle i fynd i'r afael â'r sefyllfa drwy ganiatáu i drigolion fanteisio ar gyfleoedd gweithio o bell.

Symudoledd a mudo

Mae'r broblem o bobl ifanc yn symud oddi ar yr ynys i astudio neu chwilio am waith yn un sydd wedi effeithio ein cymunedau ers degawdau. Yn yr un modd, mae tueddiad i weld llai o deuluoedd yn symud i mewn i rai ardaloedd oherwydd diffyg cyfleoedd swyddi a gwasanaethau.

Iaith busnes

Nid oes gan y Gymraeg bob amser le amlwg ym myd busnes. Rydym eisoes wedi nodi bod agweddau hen ffasiwn yn parhau nad yw'r Gymraeg yn ddefnyddiol yn y byd gwaith ac mai'r Saesneg yw iaith cynnydd. Mae camsyniadau hefyd yn bodoli ynglŷn â chost gweithredu a darparu gwasanaethau'n ddwyieithog.

Diffyg hyder unigolion

Gall unigolion nad ydynt yn defnyddio'r iaith yn rheolaidd deimlo diffyg hyder yn eu gallu yn y Gymraeg ac osgoi ei defnyddio yn y gwaith. Mae'r unigolion hyn hefyd yn fwy tebygol o danbriso eu gallu yn yr iaith. Gall diffyg gallu yn y Gymraeg fod yn rhwystr i gael swyddi da yn lleol ac, mewn achosion eithriadol, effeithio'n andwyol gyfleoedd bywyd rhai unigolion.

Newid mewn amodau gweithio wedi'r pandemig COVID-19

Mae'n debygol bod y newid i weithio rhithiol o bell wedi cyfyngu ar gyfleoedd rhai unigolion nad ydynt yn defnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol glywed a defnyddio'r iaith gyda'u cyd-weithiwr.

Yr ystadegau

- Roedd 77% o siaradwyr Cymraeg rhugl Ynys Môn yn defnyddio'r iaith bob dydd yn 2013-2015. Mae hyn yn ostyngiad o 10% o gymharu â'r ffigwr yn 2004-2006, sef 87%.¹⁵
- Yn 2013-2015 dywedodd naw o bob 10 siaradwr Cymraeg ar Ynys Môn oedd mewn gwaith eu bod yn siarad Cymraeg gyda chydweithwyr o leiaf weithiau.
- Yn 2013-15 dywedodd dros hanner siaradwyr Cymraeg eu bod yn ceisio defnyddio'r Gymraeg, yn achlysurol man lleiaf, wrth ddelio â sefydliadau cyhoeddus.
- Mae dros 90% o'n swyddogion yn siarad Cymraeg sy'n golygu y gallwn gynnig gwasanaeth cyflawn trwy gyfrwng yr iaith i'n trigolion.¹⁶
- Mae pob aelod o'n Uwch Dîm Arwain a phob pennaeth gwasanaeth yn siarad Cymraeg.

¹⁵ Llywodraeth Cymru a Chomisiynydd y Gymraeg, Y defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru 2015-15, ar gael yn llyw.cymru.

¹⁶ Cyngor Sir Ynys Môn, Adroddiad Blynyddol ar Safonau'r Iaith Gymraeg 2020-21, t. 23-24. Ar gael yn ynysmon.gov.uk. Ffigwr yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg sgiliau iaith blynyddol y gweithlu ac yn adlewyrchu canran y swyddogion sy'n gallu ateb ymholiadau syml sy'n ymwneud â'r gwaith yn Gymraeg hyd at ruglder (lefelau 2-5 fframwaith gofynion iaith ein Polisi Recriwtio a Dethol).

Beth nesaf?

Byddwn yn sicrhau:

- ein bod yn cefnogi ein pobl i ddefnyddio mwy o'r Gymraeg yn y gwaith;
- ein bod yn manteisio ar dechnoleg i hwyluso defnyddio'r Gymraeg;
- bod busensau lleol yn deall manteision defnyddio'r Gymraeg; a
- bod anghenion defnyddwyr gwasanaethau Cymraeg yn ganolog i'n cynlluniau.

Mae gan y gweithle ddylanwad mawr ar ba iaith y mae pobl yn ei defnyddio. Wedi'r cyfan, mae'r mwyafrif o oedolion yn treulio cyfran sylweddol o'u hamser yn y gwaith. Rydym am sicrhau bod y Cyngor yn esiampl i gyflogwyr yr ynys o weithle sy'n gosod bri ar sgiliau Cymraeg ei weithlu ac sy'n defnyddio'r iaith fel rhan cwbl naturiol o'i weinyddiaeth. Trwy ddefnyddio'r Gymraeg ein hunain ein gobaith yw gweld cylch rhinweddol yn datblygu. Mae tystiolaeth sy'n dangos bod unigolion sy'n gweithio i gyflogwyr sy'n cefnogi defnyddio'r Gymraeg yn llawer iawn mwy tebygol o ddefnyddio'r iaith eu hunain.

Yn 2017 penderfynom roi ar waith raglen dreigl arloesol er mwyn cynyddu ein defnydd mewnol o'r Gymraeg dros gyfnod o chwe blynedd. Arweiniodd y gwaith at adnabod pencampwyr iaith sy'n gyfrifol am hyrwyddo'r Gymraeg gyda'u cydweithwyr a gwneud ymyriadau bychain i newid y diwylliant ieithyddol o fewn eu timoedd. Er i'r pandemig olygu oedi ein cynlluniau am gyfnod yn ystod 2020 a 2021, ein bwriad yw ail-afael ac adeiladu ar lwyddiant y rhaglen hyd yma a'i hymestyn i adrannau newydd. Byddwn yn parhau i gefnogi ein pencampwyr iaith presennol ac yn cydweithio â nhw i adnabod mwy o gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gwaith. Mae ein huned Gyfieithu hefyd yn darparu gwasanaeth allweddol i'n swyddogion trwy eu cynorthwyo i weithio'n ddwyieithog. Byddwn yn mabwysiadu rhai o'r mathau diweddaraf o dechnoleg, yn enwedig yn y maes cyfieithu ar y pryd, er mwyn hwyluso'r gwaith hwn a datblygiad y Gymraeg o fewn y Cyngor yn ehangach. Byddwn hefyd yn dysgu o ac yn rhannu arfer orau gyda'n partneriaid yn y sector cyhoeddus fel rhan o Is-grŵp Iaith, Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gogledd Cymru a rhwydwaith swyddogion iaith Gymraeg y rhanbarth. Manteisiwn ar unrhyw gyfle i weithio gyda'r sector addysg uwch ar fodelau newid ymddygiad i helpu â'r dasg o newid arferion ieithyddol ein gweithlu er gwell.

Ein gweithlu yw ein hased mwyaf ac rydym am ddenu mwy o siaradwyr Cymraeg i ddod i weithio i ni. Rhaid i ni felly gydweithio â'n partneriaid yn y sector addysg bellach, fel Grŵp Llandrillo Menai, i sicrhau bod ein pobl ifanc yn ymwybodol o'r cyfleoedd gyrfa sydd yma ar eu cyfer.

Byddwn yn parhau i weithio gyda'n partneriaid yn Dysgu Cymraeg Gogledd Orllewin i gefnogi ein gweithlu i ddysgu'r iaith ac, yr un mor bwysig, i gynyddu hyder yn y sgiliau sydd ganddynt yn barod. Mae'n debygol y bydd peth momentwm wedi ei gollu o ganlyniad i'r newid i weithio rhithiol a'r lleihad mewn cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith yn anffurfiol yn y gwaith. Bydd darparu cyfleoedd i glywed ac ymarfer yr iaith felly yn hollbwysig wrth i fywyd gwaith adfer wedi'r pandemig. Estynnwn bob anogaeth a

chefnogaeth i ddefnyddwyr llai hyderus o'r Gymraeg ddatblygu eu gallu yn yr iaith drwy ddarparu hyfforddiant sy'n addas ar eu cyfer. Byddwn hefyd yn hwyluso cyfleoedd llai ffurfiol i ymarfer y Gymraeg yn y gwaith, mewn sesiynau paned a sgwrs er enghraifft. Byddwn yn effro i'r cyfleoedd y gall dechnoleg a llwyfannau cyfarfod rhithiol newydd eu cynnig er mwyn cynyddu hyder a defnydd o'r iaith.

Os ydym am weld mwy o ddefnydd yn cael ei wneud yn Gymraeg rhaid chwalu'r myth mai Saesneg yw iaith busnes a ffurfioldeb. Byddwn yn estyn allan i berchnogion gyda gwybodaeth ac adnoddau am fanteision defnyddio'r Gymraeg i'w busnesau.

Mae angen i ni sicrhau bod anghenion defnyddwyr yr iaith yn ganolog i'n cynlluniau a'n bod yn gweithio'n gyson i annog ein trigolion i ddefnyddio gwasanaethau Cymraeg. Mae hyn yn golygu defnyddio iaith sy'n addas ac yn rhwydd i'w deall a chynllunio ein gwasanaethau mewn ffordd sy'n golygu nad oes unrhyw rwystr i'w defnyddio yn Gymraeg. Rhaid i ni ymdrechu'n barhaus i'w gwneud yn gwbl glir i'n trigolion bod croeso iddynt ddefnyddio'r iaith hefo ni ac nad oes rhaid iddynt ofyn am wasanaeth yn Gymraeg. Dyma hanfod y cynnig rhagweithiol.

Byddwn yn gwneud yn siŵr bod ein gweithlu yn deall pwysigrwydd darparu gwasanaethau - yn enwedig gwasanaethau gofal a lles - yn newis iaith ein trigolion trwy gynnig hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith iddynt. Yn ogystal â sicrhau ein bod yn gweithio'n barhaus i wella ein gwasanaethau gofal trwy gyfrwng y Gymraeg, byddwn yn galw ar ein partneriaid yn y sector iechyd i ddarparu gwasanaethau o safon yn unol â gofynion fframwaith cenedlaethol Llywodraeth Cymru, Mwy na geiriau. Ein nod fydd ennyn parch ac ewyllys dda tuag at ddewis iaith ein trigolion a sicrhau bod gwasanaethau lleol yn adlewyrchu'r gymuned fywiog, ddwyieithog rydym mor freintiedig o'i gwasanaethu.

Dangosyddion llwyddiant

- Nifer o gyrsiau hyfforddiant iaith Gymraeg a fynychwyd gan ein swyddogion.
- Nifer o sesiynau ymwybyddiaeth iaith Gymraeg a fynychwyd gan ein swyddogion.
- Nifer ein swyddogion sy'n defnyddio rhyngwynebau Microsoft Cymraeg.
- Nifer yr ymweliadau â fersiwn Gymraeg ein gwefan.
- Nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n dewis defnyddio ein gwasanaethau yn Gymraeg.
- Nifer yr ymweliadau ag adnoddau Cymraeg i fusnesau ar ein gwefan.

Maes blaenoriaeth 3: Y gymuned

Mae trydydd maes blaenoriaeth ein strategaeth yn canolbwyntio ar hyrwyddo'r Gymraeg fel iaith fyw yn ein cymunedau. Trwy weithio'n galed gyda'n partneriaid i rannu negeseuon cadarnhaol am werth a phwysigrwydd yr iaith ar Ynys Môn, ein nod fydd meithrin mwy o ewyllys da tuag at y Gymraeg. Ein gobaith yw y bydd hynny'n arwain at fwy o bobl yn dewis dysgu'r iaith a'i defnyddio.

Beth hoffem ni ei weld

- Trigolion yn gallu fforddio byw a phrynu tai yn eu cymunedau lleol.
- Ein holl drigolion yn teimlo'n rhan ac yn falch o fyw mewn cymuned fywiog, gwirioneddol ddwyieithog.
- Ein trigolion yn barod ac yn hyderus i ddefnyddio'r Gymraeg yn ein cymunedau, waeth bynnag eu gallu yn yr iaith.
- Mwy o weithgarwch cyfrwng Cymraeg, lle amlwg i'r iaith mewn digwyddiadau a llai o weithgareddau yn cael eu cynnal yn Saesneg yn unig yn ein cymunedau.
- Bod croeso a chefnogaeth i ddysgwyr a siaradwyr llai hyderus o'r Gymraeg gymryd rhan mewn digwyddiadau cymunedol.
- Bod cefnogaeth i gynghorau a grwpiau cymunedol sy'n cynnal gweithgareddau yn Gymraeg.
- Blaenoriaeth amlwg i'r Gymraeg mewn cynlluniau datblygu economaidd, tai a chynllunio lleol.

Yr heriau

Y farchnad dai

Un o'r prif heriau ar Ynys Môn yw sicrhau bod digon o dai fforddiadwy ar gael i'n trigolion. Yn ystod y cyfnod pandemig COVID-19 yn benodol gwelwyd pryderon cynyddol am drigolion lleol - yn enwedig pobl ifanc - yn methu cystadlu â phobl hŷn oedran ymddeol a phrynwyr ail gartrefi. Os ydym sicrhau bod ein pobl ifanc yn gallu aros a gweithio yn ein cymunedau rhaid cael cyflenwad digonol o dai addas ar eu cyfer.

Symudoledd a mudu

Mae'r data'r cyfrifiad yn dangos mai unigolion hŷn, oedran ymddeol, sydd fwyaf tebygol o symud i Ynys Môn sy'n creu newidiadau yn nemograffeg a phatrymau defnydd iaith rhai ardaloedd.

Cyfleoedd a chefnogaeth i ddysgu'r Gymraeg

Mae gan nifer o newydd ddyfodiad i'r ardal awydd i wybod mwy am ein hiaith a'n diwylliant ond maent yn aml yn ei chael hi'n anodd torri mewn i gymunedau Cymraeg. Gall rai ei chael hi'n anodd dysgu'r iaith oherwydd diffyg cyfleoedd amserol a hwylus.

Nid pawb sy'n symud i Ynys Môn sydd ag awydd i ddysgu Cymraeg. Gall hyn fod oherwydd nad ydynt yn gweld angen i ddysgu'r iaith am fod dylanwad y Saesneg yn gryf ar rai o'n cymunedau.

Diffyg hyder unigolion

Er bod nifer cymharol uchel o siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn, nid pawb sy'n ei defnyddio. Mae'r broblem yn arbennig o aciwt yn ardal Caergybi lle mae'r cyfraddau trosglwyddo iaith o un genhedlaeth i'r llall hefyd ar eu hisaf.

Yr ystadegau

- Mae 60% o boblogaeth Caergybi yn deall Cymraeg ond ddim yn ei defnyddio.
- Mae 9.9% o holl unedau preswyl Ynys Môn yn gartrefi gwyliau neu ail dai.

Beth nesaf?

Byddwn yn sicrhau:

- bod Ynys Môn yn lle deniadol i siaradwyr Cymraeg fyw;
- bod ystod o opsiynau tai ar gael i drigolion lleol;
- bod newydd ddyfodiad yn deall pwysigwydd y Gymraeg i'n cymunedau; a
- bod lle amlwg i'r Gymraeg mewn gweithgareddau cymunedol.

Er mwyn gweld yr iaith yn ffynnu yn ein cymunedau mae angen i Ynys Môn fod yn lle deniadol i siaradwyr Cymraeg fyw a gweithio. Drwy sicrhau hynny ein gobaith yw denu unigolion wnaeth adael yr ynys i astudio neu ddilyn llwybr gyrfa yn ôl i'r ardal i fagu teuluoedd. I lwyddo, rhaid gwneud yn siŵr bod swyddi da, cyfleoedd cymdeithasol amrywiol a safonau uchel o addysg Cymraeg i gyd ar gael yma.

Rhaid i ni hefyd sicrhau bod ystod o opsiynau tai ar gael. Bydd hynny'n golygu cefnogi perchnogion i ddychwelyd tai gwag yn ôl i ddefnydd, cydweithio â landlordiaid preifat, ac annog datblygwyr a darparwyr tai cymdeithasol i godi mwy o dai fforddiadwy. Byddwn hefyd yn ychwanegu at y stoc dai leol ein hunain drwy godi tai Cyngor newydd.

Trwy gydweithio ag Uned Polisi Cynllunio ar y Cyd Gwynedd a Môn byddwn yn sicrhau bod effaith datblygiadau arfaethedig ar yr iaith a chymunedau'n cael ei

ystyried yn gydwybodol. Lle'n briodol, byddwn yn galw ar ddatblygwyr i gymryd camau i liniaru unrhyw effeithiau negyddol ac yn eu hannog i ddefnyddio a chefnogi cadwynau cyflenwi lleol. Bydd gan ein huned polisi a'r Gymraeg fewnbwn mewn penderfyniadau cynllunio gwlad a thref er mwyn sicrhau bod buddiannau defnyddwyr yr iaith yn cael eu hystyried a'u gwarchod. Ar lefel strategol, bydd y Gymraeg yn cael blaenoriaeth amlwg yn ein cynlluniau economaidd.

Gyda chyfran helaeth o'r economi leol yn ddibynnol ar dwristiaeth, byddwn yn manteisio ar bob cyfle i farchnata Cymreictod arbennig ein hynys. Bydd hyn yn cynnwys tynnu sylw ymwelwyr at ddwyieithrwydd naturiol yr ardal ac arddel enwau lleoedd cynhenid, Cymraeg wrth hyrwyddo Ynys Môn fel cyrchfan. Trwy gydweithio â rhanddeiliaid yn y sector, ein nod fydd datblygu diwydiant twristiaeth lwyddiannus a chynaliadwy sy'n cyfrannu at ac yn cyfoethogi'r ardal.

Byddwn yn targedu newydd ddyfodiad i'r ynys er mwyn gwneud yn siŵr eu bod yn deall y lle amlwg sydd gan y Gymraeg yma. Byddwn yn cefnogi Menter Iaith Môn i adeiladu ar lwyddiant eu cynlluniau i helpu mewnfudwyr a ffoaduriaid gymhathu'n llawn i'w cymunedau newydd. Drwy gynlluniau arloesol sy'n cyflwyno cyd-destun a hanes y Gymraeg, traddodiadau a diwylliant lleol gobeithiwn ddylanwadu a chefnogi ymdrechion newydd ddyfodiaid i ddysgu Cymraeg a themlo'n rhan o'u hardal newydd.

Bydd gan ein cynghorau tref a chymuned rôl genhadol bwysig i'w chwarae i hyrwyddo negeseuon cadarnhaol am werth y Gymraeg yn ein cymunedau. Mae gennym eisoes berthynas gydweithredol â phencampwyr iaith dynodedig o fewn y cyrff a byddwn yn cefnogi eu hymdrechion i ddenu mwy o'n trigolion i gymryd rhan mewn gweithgarwch cymunedol trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'n hollbwysig ein bod yn parhau i wrando ar ac ymateb i bryderon ein cynghorau tref a chymuned am sefyllfa'r Gymraeg yn eu hardaloedd. Yn aml, dyma'r trigolion fydd yn synhwyro ac yn teimlo gwir effaith newidiadau yn nymaeg ieithyddol yr ynys gyntaf.

Manteisiwn ar y dylanwad arbennig sydd gan fudiadau fel Medrwn Môn, Merched y Wawr, yr Urdd a'r Ffermwyr Ifanc ar weithgarwch Cymraeg yn ein cymunedau. Bydd yn hollbwysig ein bod yn cynnig pob cefnogaeth iddynt ail-afael yn eu gweithgareddau wedi cyfnodau clo'r pandemig COVID-19. Defnyddiwn ein dylanwad i ddwyn perswâd ar fusnesau a threfnwyr digwyddiadau i roi llwyfan i'r iaith mewn digwyddiadau. Cefnogwn a hyrwyddwn gyfleoedd i wirfoddoli trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hollbwysig bod cynrychiolwyr cymunedol a'n haelodau etholedig yn ymwybodol o'r dylanwad sydd ganddynt i yrru newid a sicrhau bod gan y Gymraeg le amlwg mewn digwyddiadau a gweithgareddau.

Dangosyddion llwyddiant

- Cynnydd yn y wardiau etholiadol sydd a dros 70% o'u poblogaeth yn siarad Cymraeg.
- Cynnydd yn y wardiau etholiadol sydd a dros 50% o'u poblogaeth yn siarad Cymraeg.

- Nifer yr ymweliadau ag adnoddau Cymraeg i newydd ddyfodiaid ar ein gwefan.
- Nifer y newydd ddyfodiad sy'n cysylltu â ni i ofyn am becyn adnoddau.
- Nifer y newydd ddyfodiaid sy'n ymgymryd â gwersi neu hyfforddiant dysgu Cymraeg o fewn blwyddyn o symud i'r ardal.
- Nifer y dosbarthiadau ffitrwydd sy'n cael eu cynnal yn Gymraeg.

Draft

Gweithredu'r strategaeth

Er bod y strategaeth hon yn ymhél yn bennaf â meysydd mae gennym ddylanwad uniongyrchol drostynt, mae ei llwyddiant yn llwyr ddibynnol ar gydweithio. Mae cymaint o asiantaethau sy'n gweithredu'n lleol sy'n rhannu'r un blaenoriaethau â ni. Camgymeriad fyddai peidio cydlynu ein hymdrechion a manteisio ar adnoddau ac arbenigedd ein gilydd i gyflawni'n un nod sef cynyddu defnydd o'r Gymraeg ar ein hynys.

Rydym wedi crybwyll rhai o'n partneriaid allweddol yn barod ac mae rhestr gyflawn o holl aelodau Fforwm Iaith Ynys Môn i'w weld yn yr atodiad. Fforwm yw hwn o sefydliadau amrywiol sy'n weithredol ar yr ynys, sydd oll â'r nod o gydweithio er mwyn cefnogi a hyrwyddo'r Gymraeg yn lleol. Mae gan bob un o'r sefydliadau hyn rôl bwysig i'w chwarae wrth weithredu'r strategaeth hon hefyd.

Ar gyfer pob blwyddyn o gyfnod y strategaeth bydd cynllun gweithredu. Dyma'r ddogfen fydd yn amlinellu ein cynlluniau ar gyfer gweithredu â chydweithio i gynyddu defnydd o'r Gymraeg. Mae'n cynnwys nodau ac amcanion yn gysylltiedig â'r tri maes blaenoriaeth ynghyd â manylion prosiectau penodol i ni eu cyflawni yn ystod y cyfnod.

Fforwm Iaith Ynys Môn fydd yn gyfrifol am fonitro cynnydd y cynlluniau gweithredu blynyddol. Byddwn yn cydweithio'n agos gyda'r fforwm er mwyn atgyfnerthu nodau ac amcanion ein strategaeth. Dyma hefyd ein llwyfan ar gyfer rhannu gwybodaeth, cydlynu ymdrechion ac adnabod cyfleoedd pellach i gydweithio. Bydd y fforwm yn adnabod prosiectau blynyddol lle bydd cydweithio rhwng ei aelodau, gan gynnwys y Cyngor a'n hadrannau gwasanaeth.

Bydd cynnydd yn erbyn targedau'r cynlluniau gweithredu blynyddol hefyd yn cael ei archwilio fel rhan o drefniadau craffu ffurfiol y Cyngor.

Ar ddiwedd pob blwyddyn byddwn yn cadw cofnod o weithgarwch y cyfnod. Bydd y cofnodion hyn yn sail i'n hasesiad ar ddiwedd oes y strategaeth o lwyddiant ein hymdrechion, fel sy'n ofynnol arnom dan safon 146. Byddwn hefyd yn cadw cofnod o'r holl ddigwyddiadau a gweithgareddau cymunedol i hyrwyddo'r Gymraeg a gefnogwyd gennym. Caiff y wybodaeth ei chyhoeddi ar ein gwefan a'i rhannu â Chomisiynydd y Gymraeg.

Atodiad 1: Aelodaeth Fforwm Iaith Ynys Môn

- Dr Haydn E. Edwards (Cadeirydd annibynnol ers 2019)
- Bwrdd Iechyd Betsi Cadwaladr
- Comisiynydd y Gymraeg
- Consortïwm Addysg ôl-16 Gwynedd ac Ynys Môn
- Cymdeithas yr Iaith
- Cymraeg i Blant
- Cyngor Sir Ynys Môn, gan gynnwys;
 - Aelodau Etholedig: Deilydd Portffolio sydd â chyfrifoldeb am y Gymraeg, a phedwar aelod etholedig arall
 - Swyddogion: Prif Weithredwr, Cyfarwyddwr Addysg, Sgiliau a Phobl Ifanc, Rheolwr Polisi a'r Gymraeg a swyddogion perthnasol eraill yn ôl y galw
- Ffermwyr Ifanc
- Fforwm Prifathrawon Cynradd Ynys Môn (Cadeirydd)
- Fforwm Prifathrawon Uwchradd Ynys Môn (Cadeirydd)
- Grŵp Llandrillo Menai
- GwE
- Heddlu Gogledd Cymru
- Medrwn Môn
- Menter Iaith Môn
- Menter Môn
- Merched y Wawr
- Môn CF
- Môn FM
- Mudiad Meithrin
- Prifysgol Bangor
- Siarter Iaith Ysgolion
- Uned Polisi Cynllunio ar y Cyd Gwynedd a Môn
- Un Llais Cymru
- Llys Eisteddfod Môn
- Llywodraeth Cymru
- Y Ganolfan Cymraeg i Oedolion
- Yr Urdd

Atodiad 2: Cynllun gweithredu blwyddyn un

Maes blaenoriaeth 1: Plant, pobl ifanc a'r teulu					
Nod cyffredinol	Amcan i'w gyflawni	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell gyllido	Dangosydd perfformiad	Statws RAG
Gwella ymwybyddiaeth o fanteision trosglwyddo'r Gymraeg	Cydweithio i gynhyrchu pecyn cynhwysfawr i ddarpar rieni ar fanteision trosglwyddo'r iaith.	Menter Iaith Môn i gydlynu ar ran aelodau Partneriaeth Cymraeg i Deuluoedd Môn			
	Cynnig hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith i swyddogion Dechrau'n Deg.	Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Ynys Môn i drefnu gyda chefnogaeth gan Menter Iaith Môn			
	Rhannu gwybodaeth â rhieni yn y cyfnod cyn ac ôl-eni cynnar am fanteision y Gymraeg.	<ul style="list-style-type: none"> Gwasanaeth Cofrestru Cyngor Sir Ynys Môn Gwasanaeth Cofrestru Cyngor Gwynedd Cymraeg i Blant Mudiad Meithrin Bydwragedd ac ymwelwyr iechyd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr 			
	Rhannu gwybodaeth â rhieni maeth am fanteision y Gymraeg.	Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Ynys Môn i drefnu gyda chefnogaeth gan Menter Iaith Môn			
	Cynnig hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith	Adran Dysgu Cyngor Sir Ynys Môn i drefnu			

	Gymraeg i holl gyrrff llywodraethu ysgolion.	gyda chefnogaeth gan Menter Iaith Môn			
Cynyddu cyfleoedd trochi yn y Gymraeg yn y blynyddoedd cynnar ar gyfer plant 0-5 oed	Cyhoeddi rhestr gynhwysfawr o leoliadau blynyddoedd cynnar ar gyfer plant 0-5 oed sy'n cynnig trochi iaith.	Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Ynys Môn			
	Rhannu gwybodaeth am fanteision trochi yn y Gymraeg â lleoliadau gofal nad ydynt yn cynnig gofal cyfan gwbl trwy gyfrwng yr iaith.	<ul style="list-style-type: none"> Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Ynys Môn Mudiad Meithrin Cymraeg i Blant 			
Gwella darpariaeth a safon addysg cyfrwng Cymraeg mewn ysgolion	Gweithredu CSGA 2022-2032.	Adran Dysgu Cyngor Sir Ynys Môn			
	Gweithredu fframwaith y Siarter Iaith mewn ysgolion.	Adran Dysgu Cyngor Sir Ynys Môn			
Sicrhau bod gallu yn y Gymraeg yn cael ei ystyried yn sgîl gwerthfawr ymysg myfyrwyr addysg bellach	Hyrwyddo manteision gyrfa mewn iechyd a gofal i bobl ifanc sy'n siaradwyr Cymraeg.	<ul style="list-style-type: none"> Adran Dysgu Cyngor Sir Ynys Môn Grŵp Llandrillo Menai Aelodau Fforwm Iaith Ynys Môn a'r Bartneriaeth Cymraeg i Deuluoedd gefnogi fel darpar gyflogwyr trwy gynnis ymwybyddiaeth iaith 			
Maes blaenoriaeth 2: Y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith					
Nod cyffredinol	Amcan i'w gyflawni	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell gyllido	Dangosydd perfformiad	Statws RAG

Cynyddu defnydd o'r Gymraeg o fewn y Cyngor a chefnogi ein gweithlu i ddefnyddio'r iaith yn y gweithle	Cefnogi pencampwyr paith presennol yr adrannau Tai, Hamdden a Gwarchod y Cyhoedd.	Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn			
	Ymestyn y rhaglen dreigl chwe blynedd i'r adrannau Cyllid, Gwasanaethau Cymdeithasol a Datblygu Economaidd.	Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn			
	Newid arferion iaith y gweithle drwy berthnasu methodoleg newid ymddygiad ARFer.	Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn mewn partneriaeth â Chanolfan Bedwyr, Prifysgol Bangor			
	Adolygu tudalennau'r fewnwyd sy'n ymwneud â'r Gymraeg.	Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn			
	Adolygu sut yr ydym yn cyfleu gofynion iaith swyddi mewn swydd ddisgrifiadau.	<ul style="list-style-type: none"> Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn Adran Adnoddau Dynol Cyngor Sir Ynys Môn 			
Sicrhau bod gallu yn y Gymraeg yn cael ei ystyried yn sgil gwerthfawr mewn hyfforddiant a chyflogaeth	Hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith i gynghorwyr gyrfa ac athrawon sy'n gyfrifol am roi cyngor gyrfaedd mewn ysgolion.	Adran Dysgu Cyngor Sir Ynys Môn i drefnu gyda chefnogaeth gan Menter Iaith Môn			
Cynyddu defnydd o wasanaethau Cymraeg gan	Derbynfeydd Hamdden y Cyngor i gymryd rhan yn y prosiect 'Cyswllt Cyntaf'.	Is-grŵp Iaith Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gogledd Cymru	<ul style="list-style-type: none"> Cyngor Sir Ynys Môn Cyngor Gwynedd 		

drigolion a gweithredu'r safonau	Adolygu Polisi Iaith Gymraeg y Cyngor.	Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn			
	Adolygu tudalennau'r wefan gorfforaethol sy'n ymwneud â'r Gymraeg.	<ul style="list-style-type: none"> Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn Gwasanaethau Digidol Cyngor Sir Ynys Môn 			
	Hyfforddiant ymwybyddiaeth o safonau'r Gymraeg i hyfforddeion Academi Môn.	<ul style="list-style-type: none"> Uned Polisi a'r Gymraeg Cyngor Sir Ynys Môn Adran Adnoddau Dynol Cyngor Sir Ynys Môn 			
	Hyfforddiant ymwybyddiaeth o safonau'r Gymraeg i aelodau etholedig newydd.	<ul style="list-style-type: none"> Gwasanaethau Democrataidd Cyngor Sir Ynys Môn 			
Maes blaenoriaeth 3: Y gymuned					
Nod cyffredinol	Amcan i'w gyflawni	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell gyllido	Dangosydd perfformiad	Statws RAG
Cyflwyno'r Gymraeg i gymunedau newydd a hyrwyddo cyfleoedd dysgu Cymraeg ac addysg Gymraeg	Cyhoeddi deunydd hyrwyddo i sylw newydd ddyfodiaid ar wefan y Cyngor.	Cyngor Sir Ynys Môn mewn partneriaeth a Menter Iaith Môn	Arfor		
	Rhannu gwybodaeth am y Gymraeg â darpar brynwyr fel rhan o chwiliadau eiddo.	Adran Gyfreithiol Cyngor Sir Ynys Môn			
Cynyddu ymwybyddiaeth o fanteision y Gymraeg i fusnesau	Cyhoeddi deunydd hyrwyddo i sylw busnesau ar wefan y Cyngor.	Cyngor Sir Ynys Môn mewn partneriaeth a Menter Iaith Môn	Arfor		

<p>Cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol yn Gymraeg</p>	<p>Ymateb i Gwerthusiad o mwy na geiriau: Adroddiad terfynol</p>	<p>Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Ynys Môn</p>			
	<p>Hyrwyddo manteision gyrfa mewn iechyd a gofal i bobl ifanc sy'n siaradwyr Cymraeg.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Adran Dysgu Cyngor Sir Ynys Môn • Grŵp Llandrillo Menai • Aelodau Fforwm Iaith Ynys Môn a'r Bartneriaeth Cymraeg i Deuluoedd gefnogi fel darpar gyflogwyr trwy gynnig ymwybyddiaeth iaith 			
<p>Cynyddu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned</p>	<p>Paratoi memorandwm o ddealltwriaeth i glybiau chwaraeon. Sefydlu Neuadd Bentref Rithiol.</p>				